

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Katedra kulturních a náboženských studií

Vliv kolektivizace na současnou podobu venkova

Bakalářská práce

Autor: Michaela Rulíková

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Transkulturní komunikace

Vedoucí práce: Mgr. Veronika Halamová

Hradec Králové

2016

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

Zadání bakalářské práce

Autor: Michaela Rulíková

Studium: P1334

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Transkulturní komunikace

Název bakalářské práce: **Vliv kolektivizace na současnou podobu venkova**

Název bakalářské práce AJ: Collectivization and its impact on the current form of countryside

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Kolektivizace zemědělské půdy a venkova v 50. letech 20. století radikálně změnila jeho podobu. Práce bude mapovat změny, které kolektivizace přinesla, na jedné z vybraných obcí východočeského regionu. Bude vycházet z dobových materiálů, odborné literatury a výpovědí pamětníků. Práce bude mapovat vliv kolektivizace na podobu venkova se zaměřením na změny v obci Sendražice v okrese Hradec Králové. Bude vycházet z odborné literatury a zejména z pramenů, které mapují vývoj v obci Sendražice, a to jak z obecní kroniky, tak z výpovědí obyvatel. Práce bude psána dle platných norem pro psaní bakalářské práce, všechny prameny i použité literatura budou řádně uvedeny.

BLAŽEK, Bohuslav: Venkovy: anamnéza, diagnóza, terapie, Brno 2004
BLAŽEK, Petr ? KUBÁLEK, Michal (eds.): Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a středoevropské souvislosti, Praha 2008
CÍLEK Václav a kol.: Krajina a revoluce. Významné přelomy ve vývoji kulturní krajiny českých zemí, Praha 2005
JECH, Karel: Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy, Praha 2008
PERLÍN, Radim: Venkov, typologie venkovského prostoru. Praha: Katedra sociální geografie a sociálního rozvoje, 1998
URBAN, Jiří: Venkov pod kolektivizační knutou. Praha, 2010

Garantující pracoviště: Katedra kulturních a náboženských studií,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Veronika Halamová

Oponent: Mgr. Petr Macek

Datum zadání závěrečné práce: 25.11.2014

*Tak ořem, sejem, hyneme,
však pýchy dalecí
přec starší jsme a budeme
než rody knížecí!*

Josef Václav Sládek, Selské písně

Text na pamětní desce pomníku obětem kolektivizace

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala (pod vedením vedoucí bakalářské práce) samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Sendražicích dne 31. března 2016

Poděkování

Děkuji vedoucí práce Mgr. Veronice Halamové za cenné rady, velkou trpělivost a milý přístup při zpracování bakalářské práce. Dále děkuji Janu Pechancovi za fyzickou i mentální podporu při jejím psaní a panu Jaroslavu Dančukovi a jeho manželce za ochotu a otevřenost při vzpomínání na doby nedávno minulé.

Anotace

RULÍKOVÁ, Michaela. Vliv kolektivizace na současnou podobu venkova. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2016. 61 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se zabývá kolektivizací venkova. V první řadě sleduje fenomén vesnického boháče a reflektuje jej ve světle mímétické teorie René Girarda. Druhý cíl práce analyzuje transkulturní přesah kolektivizace a hledá momenty, ve kterých zasáhla do života venkova a změnila jej. Analýza je postavena na konkrétní obci, a to na Sendražicích u Hradce Králové, ve kterých bude sledovat změny v kulturním a společenském životě, v rodinném životě a v religiozitě obce. K dosažení cílů využívá odborné literatury, archivních pramenů a výpovědi současníků.

Klíčová slova: kolektivizace, venkov, René Girard, vesnický boháč, kulak.

Annotation

RULÍKOVÁ, Michaela. Collectivization and its impact on the current form of countryside. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2016. 61 pp. Bachelor Degree Thesis.

This bachelor thesis investigates the phenomenon of rural collectivization. The first research objective reevaluates the position of the village rich in the light of Rene Girard mimetic theory. The second research objective pays attention to the transcended element of transcultural theory in relation with changes caused by the rural collectivization. The analysis is built around a specific village called Sendrazice, in Hradec Kralove region and it`s aim is to trace any changes regarding social, cultural, religious and personal life of the community. Literature, archive sources and personal testimony is used to reach the objectives.

Keywords: collectivization, rural region, Rene Girard, village rich, kulak

Obsah

Úvod.....	9
1 René Girard a teorie mimetismu	12
1.1 Míméze.....	12
1.2 Obětní beránek	13
1.3 Perzekuční stereotypy a východisko z krize	14
2 Kolektivizace, její průběh a dopady	17
2.1 Počátky kolektivizace.....	17
2.2 Akce K (kulak).....	19
2.3 Založení JZD.....	21
3 René Girard a téma vesnického boháče.....	25
3.1 Ideologické pozadí boje proti kulakům.....	25
3.2 Kdo byl vesnický boháč	27
3.3 Kulak jako obětní beránek	28
3.2.1 Cíl režimu	30
3.2.2 Hledání beránka	34
3.2.3 Dav a jeho oběť.....	37
4 Transkulturní přesah kolektivizace.....	40
4.1 Kulturní a společenský život v obci.....	41
4.2 Rodinný život na vesnici.....	45
4.3 Religiozita venkova.....	47
4.4 Shrnutí.....	53
Závěr	56
Použitá literatura	58

Úvod

Bakalářská práce se bude věnovat problematice kolektivizace a jejího vlivu na podobu venkova. Kolektivizace je soubor opatření, která od roku 1948 vedla k zestátnění půdy rolníků a k vytvoření jednotných zemědělských družstev (JZD) a státních statků, které byly pod absolutní kontrolou státu. Celý proces hluboce zasáhl do života na venkově a od základů změnil život rolníků, jejich společenské postavení a celou společnost venkova. Ačkoliv jsme nyní 26 let od převratu a žijeme v demokracii, odkaz kolektivizace je stále živý. Pokud prohlédneme staré mapy a srovnáme je s aktuálními, vidíme obrovské změny v krajině, které zapříčinilo často násilné a vynucené scelování jednotlivých polí. Stejně tak došlo k velkým změnám ve společnosti vesnice, která byla dříve relativně soběstačným celkem, kde samozřejmě fungovala společenská hierarchie, nicméně se jednalo o přirozený vývoj, který byl narušen a vesnici změnil na závislou jednotku a zapříčinil i odliv lidí do měst a změnil strukturu venkovského obyvatelstva.

V této práci se zaměříme hlavně na společenské dopady kolektivizace, a to zejména na fenomén vesnického boháče a na umělý zásah do tradiční venkovské společnosti, který si vzal mimo jiné za cíl zlikvidovat bohaté sedláky a vytvořit naproti tomu skupinu lidí, kteří jsou členy JZD, pracují pro režim a společnost je potřebuje. Na celou problematiku se pokusíme rovněž podívat z perspektivy transkulturní komunikace, kterou v tomto případě sledujeme zejména ve snaze režimu uměle vytvořit novou kulturu venkova, která bude vyhovovat ideologii. Fenomén vesnického boháče a celkovou proměnu kultury venkova se pak pokusíme zanalyzovat z pohledu teorie obětního beránky francouzského myslitele René Girarda.

V první části práce představíme samotnou teorii obětního beránka. Znalost této teorie je základní premisou pro pochopení zbývajících částí práce, které se k ní budou odkazovat a budou se snažit v jejím kontextu problematiku postihnout. Dalším důležitým předpokladem pro pochopení problematiky je alespoň základní znalost průběhu kolektivizace. Tomuto tématu se proto bude věnovat druhá kapitola, která nastíní historický vývoj. Dějinné pozadí kolektivizace a analýza jejích dopadů by ale dalece překročilo rozsah této práce, natož jedné kapitoly a proto se v této části

zaměříme pouze na obecný průběh kolektivizace a samotné změny se pokusíme vysledovat na konkrétním příkladu obce Sendražice, ve které autorka žije.

První dvě kapitoly nám poskytnou základní informace, na kterých už budeme moci v kapitole třetí postavit samotnou analýzu proměn vesnice z pohledu teorie obětního beránka René Girarda. Budeme zde sledovat analogii vesnického sedláka jako oběti doby a vykupitele tak, jak se jej snažil zpodobnit komunistický režim a zároveň jak se jeví ve světle Girardovy teorie. Budeme zde také hledat momenty, které přispěly k narušení tradičních venkovských společenských struktur a které symbolizují snahu o vytvoření dvou táborů na vesnici, které by proti sobě měly bojovat a jejichž završením by mělo být obětování jednoho z nich.

Čtvrtá kapitola pak bude shrnutím kapitol předchozích a bude pracovat s transkulturním přesahem kolektivizace a jejím vlivem na současnou podobu venkovského prostoru. Změny budeme demonstrovat na třech aspektech, a to na kulturním a společenském životě na venkově, na rodinném životě a na religiozitě venkova.

Hlavní cíl práce lze tedy rozdělit na dvě části. První z nich bude sledovat fenomén vesnického boháče a bude jej analyzovat z pohledu teorie obětního beránka. Výsledkem této analýzy bude jasné zdůvodnění, proč můžeme nebo naopak nemůžeme považovat vesnického boháče za Girardova obětního beránka.

Druhý cíl práce pak bude sledovat transkulturní rozměr kolektivizace. Bude hledat zejména změny ve společnosti a kultuře venkova, které vyvolala, a tím se i pokusí kvalitativně vydefinovat její transkulturní přesah.

Dosažení obou cílů pak shrneme v závěru práce, kde i zrekapitulujeme hlavní východiska celé problematiky a načrtne i další možnosti bádání. Vytyčených cílů se pokusíme dosáhnout zejména studiem a komparací dostupné odborné literatury. Pro nástin dějin kolektivizace pak kromě ní použijeme i výpovědi současníků, a to manželů Dančukových. Pan Dančuk se v Sendražicích v roce 1929 narodil a jeho paní se sem přivdala z nedalekých Nedělišť. Zejména pan Dančuk byl velmi aktivním občanem obce, působil v různých spolcích a aktivně se zajímal o veřejné dění. I v dnešních dnech se stará o chod místního kostela a mezi ostatními občany je velmi vážený.

Archivní fondy jsou v tomto případě značně problematické. Pamětní kniha obce je psána velmi tendenčně a proto z ní není možné zcela vycházet. Fond Místního

národního výboru je pro potřeby práce velmi vhodný, nicméně v Státním okresním archivu Hradec Králové není ještě setříděný a je nepřístupný. Po domluvě s ředitelem archivu bylo autorce umožněno nahlédnout do části fondu, konkrétně té, která obsahuje dokumenty k zakládání JZD. Vzhledem k tomu, že ve fondu jsou stále uvedeny informace o žijících lidech, není uspořádaný a jeho rozsah je obrovský (2,5 bm), nebylo umožněno z něj dále čerpat.

1 René Girard a teorie mimetismu

Jedním z cílů práce je zanalyzovat fenomén vesnického boháče v pohledu teorie kultury od René Girarda Abychom se mohli do samotné analýzy pustit, je potřeba seznámit čtenáře se základními premisami této teorie a nastínit její význam pro studium kultury jako takové. V této kapitole bychom proto rádi teorii představila. Jejím cílem bude shrnutí základních bodů a východisek Girardovy teorie.

1.1 Míméze

Abychom mohli pochopit samotný princip obětního beránka, který je stěžejním tématem této práce, musíme se na něj podívat ze širší perspektivy a ukotvit ho v teorii kultury, ze které vychází. René Girard vidí totiž jako hybný mechanismus lidské kultury nápodobu – mímézi, kdy v jeho „*pojetí není kultura něčím, co by bylo přenášeno biologicky, co by bylo vrozené nebo instinktivní; je míméticky naučená. Nejde nicméně o učení vědomé, jde o vnitřní mechanismus.*“¹

V rámci tohoto mechanismu se objevuje rivalita, jejíž příčinu Girard spatřuje v touze člověka. Tato touha je však odvozená a je to pouhou imitací touhy někoho jiného, koho pokládáme za vzor.² Tato touha člověka vžene do konfliktu s druhým, který má onu touhu stejnou. Pokud je objekt touhy pro obě strany dosažitelný a zároveň není ve společnosti nastavena pevná hierarchie, tak postupně dochází k jeho přesunu do pozadí a cílem se stává poražení protivníka. „*Dochází k mímétické rivalitě, pro kterou je charakteristická krize nerozlišování. Tu navíc doprovází fakt, že se soupeři vzájemně stále více podobají a současně věří, že jsou zásadním způsobem odlišní.*“³ Tyto konflikty ve většině vznikají vevnitř určité skupiny a tím jí mohou velmi destabilizovat. Kromě destabilizace kvůli malým sporům se může konflikt rozšířit až ve skupinové násilí, kdy soupeři v sobě přestávají vidět lidskou bytost a zahájí se tím kruh násilí. Tím ale dojde k narušení chodu celé společnosti, lidé jsou hnáni iracionální

---

¹ BURDA, František. *Kultura - doličný předmět obětního mechanismu*. 1. vyd. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2013, str. 10

² Srov. René Girard a teorie mímétické rivality. *Anthropologia integra* [online]. 2010, 1(2), 23-29 [cit. 2016-03-05]. DOI: <http://dx.doi.org/10.5817/AI2010-2-23>. Dostupné z: https://journals.muni.cz/anthropologia_integra/article/view/1918, str. 25

³ BURDA, František. *Kultura - doličný předmět obětního mechanismu*, str. 33

touhou po něčem, co vlastně už často ani neví, co je. Dle Hobbese si lidi na vrcholu boje uvědomí, že je zapotřebí skoncovat s rivalitou a podřídit se omezující síle, kterou nazval Leviathan. Girard však oponuje, že v tomto stadiu je nemožné uzavřít jakoukoliv společenskou smlouvu, protože obě strany ztratily schopnost empatie a nejsou schopny jakkoliv omezit míru násilí. Je tedy otázkou, jak z takového kruhu ven, kdy ani jedna ze stran neustoupí.⁴

1.2 Obětní beránek

Na základě studií Freuda a dalších vědců došel Girard k závěru, že v určitém zlomu se zloba přesune mimo daný konflikt. V rámci tohoto procesu se obě znesvářené strany smíří a obrátí se proti třetí straně, která je zodpovědná za krizi ve společnosti. Na tomto místě více, než kde jinde, platí „nic nesblíží tolik jako společný nepřítel“⁵ Tito jedinci jsou v Girardově teorii oni obětní beránci a čím jsou více konkretizováni, tím lépe mechanismus funguje. Vzhledem pak k tomu, že společnost se do krizí dostává celkem pravidelně (hladomory, ekonomické krize, aktuálně migrační krize, atd.), je celkem jasné, že se akt vyhledávání viníků krize ukotvuje, mechanizuje a ritualizuje.⁶

Girard se studiu a zejména antropologickým důkazům principu mímétické touhy, násilí a obětnímu beránkovi věnoval velmi hluboce. Je mu ale vyčítáno, že se obracel spíše na literární texty různého stáří, než na současnou společnost, která je hlavním zájmem antropologů. Ale zpět k beránkovi. Jaká je jeho role?

Jak již bylo řečeno, v případě krize společnosti, ze které už není zdánlivě žádné východisko, se zloba obrátí k jedinci nebo skupině, která se nějakým způsobem liší od normálu a je označena za strůjce zla a nestability. Abychom však mohli hovořit o obětním beránkovi je potřeba, aby daná situace splnila určité náležitosti:

---

⁴ Srov. René Girard *a teorie mímétické rivality*. Anthropologia integra,, str. 26

⁵ Srov. Scripture's Reversal: *Recognizing the Scapegoat with René Girard and Flannery O'Connor*. In: *Journal of Philosophy and Scripture* [online]. [cit. 2016-03-31]. Dostupné z: <http://www.philosophyandscripture.org/Issue6-1/Romero.pdf>

⁶ Srov. BURDA, František. *Kultura - doličný předmět obětního mechanismu*, str. 22

- Jde o osobu nebo skupinu, která se musí odlišovat od ostatních, aby na základě toho mohla být vyloučena ze skupiny. Dále se této oběti nesmí nikdo zastávat, protože by to narušilo jednotnost rozhodnutí davu⁷
- „Všichni účastníci musí být přesvědčeni o vině oběti a komunita musí před sebou zatajit pravou podstatu toho, co činí“⁸
- Musí dojít k vraždě nebo absolutnímu vyčlenění této osoby/skupiny
- Na samotnou vraždu nebo odsunutí se skupina nedívá jako na násilný čin, ale jako na oběť pro blaho celé společnosti⁹

Obětní beránek má ale dvojitý povahu. Na jedné straně je nenáviděný a stavěný do pozice monstra, které nese vinu za zlo, které je ve společnosti. Na druhou stranu ale tento beránek po dosažení stability ve společnosti bývá zbožštěný. René Girard je dokonce přesvědčen, že primitivní božstva se zrodila z obětních beránků.¹⁰ Tuto teorii podrobně rozvedeme v závěru této kapitoly. Abychom však pochopili její podstatu, musíme jí rozklíčovat od samotného začátku, o což se pokusím na následujících řádcích.

1.3 Perzekuční stereotypy a východisko z krize

Perzekuce se nejčastěji odehrávají v dobách krize, kdy společnost má tendenci hledat společného nepřítele, proti němu se srotit. Takto vzniklý dav má ambice nahradit instituce, které dle něj nejsou schopny fungovat a krizi ukončit. V historii našel Girard nespočet příkladů, které tuto teorii dokazují. Na základě jejich studia vyspecifikoval perzekuční stereotypy, které mají kolektivní dopad. Ty můžeme nalézt je ve všech případech obětování.¹¹

Prvním stereotypem je samotná krize. Společnost je ocitá v chaosu a instituce, které zajišťovaly její chod buď zanikají nebo ztrácí autoritu. Tato situace velmi inklinuje ke vzniku davů, které hledají strůjce krize. Tento dav se cítí být obětí, která

---

⁷ Srov. *What is Mimetic Theory?* In: *Shared Ignorance* [online]. [cit. 2016-03-31]. Dostupné z: <https://woodybelangia.com/what-is-mimetic-theory/>

⁸ KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. *Cogitatio religionis*, str. 71

⁹ Srov. René Girard a teorie mimetické rivality. *Anthropologia integra*, str. 26

¹⁰ Srov. tamtéž, str. 27

¹¹ Srov. GIRARD, René. *Obětní beránek*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. *Mythologie*, str. 19

je napadena ve své samé podstatě. Samotnou oběť své zloby považuje za viníka a evidentního původce zla.¹² Charakteristickým rysem davů je, že lidé v nich ztrácí kulturnost a schopnost rozlišovat – ztrácí svojí individualitu a stávají se součástí davu.

Na základě toho, že lidé nedokáží rozlišovat ani v rámci vlastní skupiny, nejsou schopni rozlišovat ani na straně viníka. Vzniká zde tedy stereotyp druhý, a to stereotyp nerozlišování, kdy vada nebo nějaká špatná vlastnost je přenesena na celou skupinu. Většinou se zde jedná o tělesné vady, nebo například o spáchání nějakého tabuizovaného přestupku, například incestu. Velmi často se v historii můžeme setkat také s tím, že pro vznik obětního beránka stačí pouze být lehce odlišný od normálu, takže do této pozice se často dostávali lidé z nízkých, nebo naopak někdy i vysokých, společenských vrstev. Obecně zde můžeme říci, že do rolí obětních beránků jsou stavěni lidé nebo skupiny, které se nějakým způsobem odchyľují od normálu, čímž dostávajíme i třetí stereotyp. Čím více takovýchto odlišných znaků jedinec má, tím více je pravděpodobné, že bude vyčleněn ze společnosti a přivolá na sebe její zlobu.¹³ Zde je ale důležité zmínit, že samotná odchylka od normálu není jednoznačným určením oběti. Velmi klíčové je to, že dav neví o nevině oběti a následuje autoritu, která vinu konstruuje.¹⁴ Dle Girarda existuje i čtvrtý stereotyp, což je samotné násilí.

Podle tohoto stereotypu existuje určité schéma kolektivního násilí ve všech kulturách, ačkoliv je v některých případech velmi těžké jej odhalit. V historických událostech často máme problém nalézt jeden určitý stereotyp. Je však nutné se pokusit událost zanalyzovat komplexně, nikoliv z pohledu jednoho rysu, který je vytržený ze souvislostí. Díky tomuto pohledu se spousta událostí vyjeví v naprosto jiném světle, než doposud.¹⁵

Pro správné pochopení podstaty obětního beránka je nyní potřeba upozornit, že jeho význam v Girardově teorii je platný pouze v souvislosti s perzekucí a jejími stereotypy, jak jsem je uvedla výše. Pokud jej vytrhneme z tohoto kontextu, můžeme hovořit pouze o jakémisi náboženském obřadu, kde dochází k vědomému obětování lidí, zvířat nebo jiných objektů, o jejichž nevině je ale společnost přesvědčena.

---

¹² Srov. BURDA, František. *Kultura - doličný předmět obětního mechanismu*, str. 197

¹³ Srov. GIRARD, René. *Obětní beránek.*, str. 33

¹⁴ Srov. BURDA, František. *Kultura - doličný předmět obětního mechanismu*, str. 198

¹⁵ Srov. GIRARD, René. *Obětní beránek.*, str. 27-28. Jako příklad zde autor srovnává popravu Marie Antoinetty za velké francouzské revoluce a obvinění černošského mladíka, který znásilnil bílou ženu.

V našem případě je důležité naopak přesvědčení o vině. Toto přesvědčení je pak potřeba ukotvit v davu, k čemuž nestačí jenom poukázat na oběť, jako v případě náboženského rituálu, ale je potřeba často vykonstruovat celý systém představ, který dav utvrdí ve víře ve vinu oběti. V tomto případě pak hovoříme o perzekučním nevědomí, v rámci kterého velmi často ani nedokážeme přesně odhalit naše obětní beránky, ačkoliv se svým přijetím perzekuční představy podílíme na jejich obětování.¹⁶

Aby společnost našla ztracenou harmonii, je potřeba beránka obětovat. Vražda nebo totální odsunutí se stává jakýmsi rituálem, který má společnost očistit a navrátit do doby před krizí. Jak však k tomuto očištění může dojít, když oběť je vlastně nevinná?

Girard tvrdí, že hlavním rozměrem každé krize je způsob, jakým ovlivňuje lidské vztahy. Dokud vnější příčiny krize nepominou, tak obětní beránci nebudou mít žádný účinek. Jakmile ale krize jako taková odezní, tak první obětní beránek společnost očistí, protože tato společnost všechny příčiny a dopady krize reflektuje právě do něj. Obětní beránek tedy působí jen na lidské vztahy pokřivené krizí, ale budí dojem, že působí i na její vnější příčiny. Pronásledovatelé se mylně domnívají, že svými činy pouze reagují na chování obětního beránka a ten je má ve své moci i ve chvíli, kdy se na něj vrhají. Tento jediný činitel je tedy odpovědný jak za „nemoc“, tak i za „uzdravení“. Pokud se ve společnosti ukotví myšlenka „všemohoucnosti“ obětních beránek, bude jakákoliv další krize spojována s mocí beránka, která jí nejen vyvolává, ale i jí léčí¹⁷. Díky tomu pak dojde nejen k zatracování oběti, ale také k jejímu uctívání, čímž se vracíme k ambivalentní povaze obětních beránek.

---

¹⁶ Srov. tamtéž, str. 50-52

¹⁷ Srov. tamtéž, str. 53-55

2 Kolektivizace, její průběh a dopady

Tato kapitola se bude věnovat historickému pozadí kolektivizace, abychom na ní v následujících kapitolách mohli navázat z hlediska kulturní analýzy. Jak jsme již zmínili v úvodu, nebudeme zde dopodrobna rozebírat dějiny po roce 1948, protože toto téma by vydalo na práci samostatnou, ale vytyčíme zde zásadní milníky, které z pohledu autorky nejvíce ovlivnily společnost na vesnici. Vždy se pokusíme načrtnout události v obecné rovině z dostupné literatury a následně uvedeme konkrétní příklady z obce Sendražice.

2.1 Počátky kolektivizace

Jak již bylo řečeno, kolektivizace probíhala převážně v padesátých letech 20. století a jejím cílem bylo sloučit soukromé rolníky a sedláky do jednotných zemědělských družstev. Navázala na vlnu zestátnění, která byla zahájena těsně po druhé světové válce a v roce 1948 nabyla obrovských rozměrů. Samotné myšlenky kolektivizace vycházejí z aplikace marxistické teorie na zemědělství.¹⁸ Její potřeba ale nebyla založena na reálné potřebě zemědělské reformy, ale na ideologicko-politickém základě, který se kladl za úkol likvidaci rolníků jako nositelů tradic a silných hodnot.¹⁹ Počátky zestátnění se však zemědělství vyhýbaly, byly zaměřeny především na strojní výrobu a průmysl. V prvních letech měli zemědělci zavedené pouze povinné odvody, které neustále stoupaly, ale ani tak nebyly schopny zabezpečit potřebné dodávky a zemědělství se díky a tomuto zásahu propadalo do krize. V padesátých letech se proto přistoupilo k zakládání jednotných zemědělských družstev (JZD), která měla pod sebe dostat všechny rolníky, zajistit tak zásobování obyvatel a uvést zemědělskou výrobu do předválečného stavu. „*Cestu k samotné kolektivizaci otvíral zákon č. 69/1949 Sb., O jednotných zemědělských družstvech z 23. února 1949, což byl ještě krok opatrný, byla v něm deklarována dobrovolnost a jejich členy se mohl stát každý, kdo svou účastí*

---

¹⁸ Srov. RYCHLÍK, Jan. *Kolektivizace ve střední a východní Evropě*. In BLAŽEK, Petr; KUBÁLEK, Michal. *Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960 a středoevropské souvislosti*. Praha : Dokořán, 2008, str 13

¹⁹ Srov. PEXOVÁ, Hana. *Totalitarismus a kolektivizace v politologické teorii*. In BLAŽEK, Petr; KUBÁLEK, Michal. *Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960 a středoevropské souvislosti*, str. 64

*může přispět ke splnění účelu družstva.*²⁰ Situace se bohužel nezlepšovala a v roce 1950 byly zavedeny potravinové lístky a byla vyhlášena Směrnice tří ministrů.²¹ Její součástí byla, krom jiného, i štvavá kampaň proti vesnickým boháčům, kteří jsou označováni za hlavní překážkou kolektivního hospodaření a tím i zásobování většiny obyvatel. „*Propaganda, psychologicky kalkulující s lidskou záští a sousedskou závistí, rozdmýchávala ve společnosti letitě přítomné ovzduší sociální netolerance. Podněcovala snahy o překonání majetkové nerovnosti a na mnoha místech vyhrocovala dávné sousedské spory mezi chudými a zámožnými až do polohy nenávistných vztahů, tolik potřebných pro komunisticky chápanou sociální diferenciaci a nesmiřitelný třídní boj na vesnici.*“²² Samotná perzekuce probíhala na různých úrovních. Jednou z nich byla administrativní omezení, a to jak zákaz zaměstnávat čeledí, tak i nucený výkup techniky, což byl další krok k likvidaci sedláků, kteří měli větší hospodářství a bez čeledi a mechanizace nebyli schopni splnit povinné dodávky, které byly stanoveny dle výměry půdy a postupně byly namířeny právě proti nim.²³ Předepsané dávky se každý rok zvyšovaly, proto pro jejich splnění bylo pro mnoho rolníků nutné se omezit na úkor vlastní spotřeby. Velmi časté také byly domovní prohlídky statků, které se snažily najít uschované zásoby. Často se také stávalo, že se rodina musela uskromnit, případně museli sedláci i odkoupit od jiných rolníků naturálie, aby je mohli dát do odvodů.

Vstup do zemědělských družstev ale nebyl ani přes všechna uvedená opatření zdaleka přijímán tak, jak se očekávalo. Většina sedláků a ani menších rolníků nechtěla do družstva spolu s veškerou půdou vstoupit, a proto nastala situace, kdy již vzniklá

---

²⁰ ROKOSKÝ, Jaroslav. *Mezi hrdostí a zoufalstvím. Odpor proti násilné kolektivizaci*. In ROKOSKÝ, Jaroslav a Libor SVOBODA (eds.). *Kolektivizace v Československu*. Vyd. 1. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013, str. 185

²¹ Přesněji se jednalo o „Směrnici ministrů národní bezpečnosti, vnitra a spravedlnosti ze dne 22. října 1951, o úpravě poměrů rodinných příslušníků odsouzených vesnických boháčů“, jejíž cíl byla likvidace bohatých sedláků a nastolení cesty k socializaci vesnice a kolektivnímu zemědělství. Srov. JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2008. *Moderní dějiny* (Vyšehrad), str. 118

²² JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*, str. 100.

²³ Srov. KAPLAN, Karel. *Proměny české společnosti (1948-1960)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. *Česká společnost po roce 1945*, str. 338-339

družstva prodělávala, protože neměla techniku ani kapacity na obdělávání půdy a musela být dotována státem.²⁴

2.2 Akce K (kulak)

V roce 1951 startuje nechvalně známá Akce K (Kulak²⁵), která byla součástí již zmíněné směrnice tři ministrů a která probíhala až do roku 1953 a jejím hlavním cílem byli právě vesničtí boháči - kulaci. Vesnický boháč byl brán jako hlavní překážka kolektivizace, dále se na něj poukazovalo jako na vykořisťovatele, který profituje z práce svých zaměstnanců. Obecně byli tito boháči největší sedláci ve vsi, velmi často působili v místních zastupitelstvech/národních výborech a v obci byli velmi váženými občany, zvláště pro jejich zkušenosti v zemědělství. Většinou byli tito sedláci z tradičních rodů, které žily na daném statku po několik generací.²⁶ Režimu však byly tyto osoby nepohodlné a potřeboval se jich zbavit. Nástrojem pro to se stala, mimo jiné, již zmíněná dodávková povinnost, která byla nastavena vždy dle výměry hospodářství, a při jejím nesplnění hrozily tvrdé postihy. Zejména pro majitele hospodářství s velkou výměrou byly nastaveny odvody velmi vysoké. Neplniči pak byli postaveni před soud a po často vykonstruovaném procesu byli uvězněni. Jejich rodiny měly být v rámci akce K (kulak) vystěhovány, velmi často do vzdálených regionů a jejich majetek propadl bez náhrady JZD.²⁷ Od vynesení rozsudku do vystěhování uběhlo většinou pouze několik hodin nebo dní.²⁸

Od roku 1952 byly také vypracovávány kulacké seznamy, které měly hlavně určit majetkové poměry na vesnici. Jejich tvorbou byl vždy pověřen místní národní

---

²⁴ Srov. Tamtéž, str. 15

²⁵ Kulak byl původně ruský výraz pro zámožnějšího individualist. sedláka na rus. vsi (až do 200 ha). Tato sociální vrstva vznikla z původní homogenní ruské vesnice stolybinskou agrární reformou po revoluci roku 1905. V revoluci bolševické, zakončené kolektivizací vesnice, byli pojmem „kulak“ označeni všichni vesničtí odpůrci násilnické kolektivizace. Krutý a bezohledný boj o vesnici se vedl a končil heslem „likvidace kulaků jako třídy“. K této problematice srov. HAJÍČEK, J.: *Selský baroko*. Host, Brno 2005, s. 25–26.. Tento pojem se přenesl i do českého prostředí a byl synonymem pro vesnického boháče. Pozn. aut.

²⁶ Širší popis, kdo všechno byl považován za vesnického boháče nalezneme například v JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*, str. 87-88. Pozn. autora

²⁷ Srov. tamtéž, str. 126 - 134

²⁸ O ukázkovém kulackém procesu pojednává například kniha Jiřího Urbana *Venkov pod kolektivizační kutnou*. Srov. URBAN, Jiří. *Venkov pod kolektivizační kutnou. Okolnosti exemplárního „kulackého“ procesu*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, 2010.

výbor a bylo vždy na jeho vůli, koho do seznamu zařadí - mohli se tam dostat jak střední rolníci, kteří nesouhlasili s kolektivizací²⁹, tak v některých případech výbor uvedl, že ve vsi žádné vesnické boháče nemá, ačkoliv zde hospodařily rodiny s velkou výměrou pozemků.³⁰ Kdokoliv se dostal na seznam kulaků, měl automaticky vyšší odvody, nesměl vykonávat vedoucí pozice, děti byly propuštěny ze zemědělských škol. Pokud kulak projevil zájem o vstup do JZD, byl odmítnut jako ideologická hrozba, která chce družstvo rozvracet zevnitř.

První rok akce K (kulak) nebyl velmi "úspěšný", a to zejména kvůli tomu, že akce nebyla dokonale připravena, chyběly jasné instrukce a spousta místních národních výborů se do ní nezapojila.³¹ V roce 1952 však získala akce nový rámeček, který umožnil masové přesuny obyvatel. V letech 1951 - 1953 bylo přesídleno odhadem dva až čtyři tisíce rodin.³²

Celá akce velmi citelně zasáhla do prostředí vesnic. Tradiční rodiny, které byly uznávané a po generace úspěšně hospodařily na svých pozemcích, byly vystěhovány do míst, kde neměly žádné vazby, často bez prostředků, potravinových lístků a bez nároku na ně. V původních obcích po nich zbyly statky a pole, které nechtělo přijmout ani JZD, ani jiní rolníci do nuceného pachtu, protože ani jedni neměli kapacity na to je obdělávat. A tak velmi často bonitní půda zůstávala ladem, stejně tak jako po generace udržovaná stavení.³³ Rozbity byly i tradiční vztahy, které na vesnicích fungovaly. Odsunutí "boháči" byli často velmi vzdělaní a respektovaní a jejich odchodem vesnice často přicházely o neformální i formální vůdce. Do čela nově ustavených družstev se pak často dostávali nekvalifikovaní, ale zato režimem podporovaní, lidé.

Odsuny vyvolávaly strach i u středních a menších rolníků, kteří se také obávali o své živobytí. V letech 1952-1953 se také zdvojnásobil počet JZD oproti předchozím rokům.³⁴ Navíc kampaň proti vesnickým boháčům rozdmýchala sousedské spory a

---

²⁹ Srov. JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*, str. 151-152

³⁰ Srov. KAPLAN, Karel. *Proměny české společnosti (1948-1960)*, str. 366

³¹ Srov. tamtéž, str. 359

³² Srov. ROKOSKÝ, Jaroslav. *Mezi hrdostí a zoufalstvím. Odpor proti násilné kolektivizaci*. In ROKOSKÝ, Jaroslav a Libor SVOBODA (eds.). *Kolektivizace v Československu*, str. 192

³³ Srov. JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z*, str. 176 - 180

³⁴ Srov. KAPLAN, Karel. *Proměny české společnosti (1948-1960)*, s. 364-365. Přímou závislost mezi úspěchy Akce K(kulak) a navýšením počtu JZD se však nepodařilo prokázat. Srov. tamtéž.

povzbudila vzájemnou podezřívavost a často až nenávist mezi dříve spřátelenými rodinami.

Dle obecní kroniky Sendražic byl v rámci Akce K (kulak) v roce 1953 vysídlen pan Šrám s rodinou z č. p. 80 a spolu s ním šel dobrovolně i jeho otec z č.p.44. Oba dva měli odejít do Kuří u Prahy. Pan Dančuk ale doplňuje: *“Po válce vystěhovali Šráma a Tichýho. Bylo to pro ně krutý, velice krutý. Tichý šli někam za Třebechovice, ty tam mají potomky doted’. Ten Tichý měl tři páry koňů a svážel mlíko do mlíkárnny do Hradce. Měl hodně velký hospodářství, to je tam jak jdete nahoru k úvozu, tak to celý bylo jeho. Ale byla tam i osobní msta. Na národní vejbor se dostali lidi, kteří nic neměli a nic neuměli a potřebovali se pomstít. To jejich hospodářství přešlo pod státní statek... Smiřice a místo Tichýho tam pak bydlel správce toho statku. Po tom vystěhování se každý bál, aby mu to jeho taky nevzali.”*³⁵ Vzhledem k nedostupnosti fondů místního národního ale není bohužel možné tuto informaci ověřit, nebo vyvrátit. Po únoru 1948 ale obecně nastávaly změny v místních národních výborech a namísto politicky nepohodlných, ale zato velmi schopných, osob tam byli často dosazeni “vhodnější” lidé.

2.3 Založení JZD

V roce 1953, i na základě výše uvedených skutečností, zejména odlivu zemědělských pracovníků, nastala krize zemědělství. Politika prezidenta Antonína Zápotockého dala rolníkům na chvíli naději, že se vše uklidní a že si nadále mohou hospodařit na svých statcích.³⁶ Dokonce byla i v tichosti ukončena Akce K (kulak). Došlo i k masovému odchodu lidí z JZD s tím, že jim bylo přislíbeno, že se jim všechny pozemky, které dali družstvu, navrátí. To se ale ve většině nestalo a tato fáze byla spíše tichem před bouří.³⁷ O dva roky později, v roce 1955, nastala nová kampaň, která měla za cíl vytvořit absolutní socialistickou vesnici a většinu produkce přivést pod JZD.³⁸ Této fázi se nevyhnuly už ani Sendražice a v srpnu roku 1955 se z popudu okresního národního výboru ustanovují agitační dvojice, které mají přimět občany pro založení

---

³⁵ Rozhovor s panem Jaroslavem Dančukem ze dne 29.2.2016. Přepis rozhovoru v archivu autorky

³⁶ Srov. JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*, str. 199

³⁷ Srov. Tamtéž, str. 207-211

³⁸ Srov. KAPLAN, Karel. *Proměny české společnosti (1948-1960)*, str. 91-95

a vstup do JZD. V rámci zimní kampaně v letech 1955 - 1956 se podaří ustanovit JZD, kdy Sendražice jsou v roce 1956 první v okrese, kteří toho roku založí družstvo. *“Před padesátým šestým byly snahy o JZD, ale z okresu. Ti malí zemědělci, kteří nebyli produktivní, to JZD založili. Neměli koně a třeba jenom jednu kravku, takoví ti kovozezemědělci, co přes den pracují ve fabrice a manželka jim dojí tu kravku. Ze začátku tam fungovali čtyři lidi, kteří to JZD založili. Ze začátku tam bylo asi 6 lidí jenom.... Dušek, Kopeckej, Firkušnej... Ten měl dluhy, ten musel všechno už předtím prodat. No ti, co špatně hospodařili, tam šli. Ti, co hospodařili dobře, tak jim z okresu hrozili vystěhováním. Tak pak šli radši taky.”*, komentuje pan Dančuk založení JZD a pokračuje *“Po odevzdání hospodářství se lidi neměli dobře. Byly zavedeny potravinový lístky, lidi dostávali naturálie za to, kolik tam odpracovali. Ani plat naši nedostávali celej, určitá část jim stála a na konci roku, když si vedli dobře, tak dostali doplatky. Ale někdy taky nedostali vůbec nic. Nikam je nepustili na vedoucí místa, i když tomu hospodaření rozuměli a měli takový podřadnější místa. A vedli je nekvalifikovaný lidi.”*³⁹

Výpověď dokazuje obecnou praxi, kdy na vedoucí místa byli dosazováni lidé zemědělsky nevzdělaní a ti, kteří by dokázali družstva vést, byli odsunuti na nekvalifikované pozice.

Obecně můžeme konstatovat, že po založení JZD se jak samotná družstva, tak celé zemědělství zmítalo v krizi. Družstva nebyla schopná se často postarat o hospodářství, která mu byla přenechána nebo zůstala po odsunutých statkářích. Také díky tomu, že schopní sedláci byli vyhoštěni nebo nebyli do JZD přijímáni, chyběla v družstvech zkušená pracovní síla a jejich základnu často tvořili chudí a zemědělsky nevzdělaní rolníci.

V této situaci vedení strany uvolnilo uzdu a ve zcela výjimečných případech povolilo kulakům - vesnickým boháčům - vstup do JZD, který jim byl dříve, jako třídnímu nepříteli, zapovězen.⁴⁰ Kulaka mohla přijmout ale jenom stabilní a vzorová JZD, musel dát větší vklad do nedělitelného fondu družstva, byl neustále kontrolován a zejména diskriminován, proto zastával vždy ty nejpodřadnější pozice a neměl ve většině případů šanci na jakýkoliv postup. Takže ačkoliv se represe proti této “třídě”

---

³⁹ Rozhovor s panem Jaroslavem Dančukem ze dne 29.2.2016. Přepis rozhovoru v archivu autorky

⁴⁰ Srov. KAPLAN, Karel. *Proměny české společnosti (1948-1960)*, str. 374

uvolnily, i nadále zde byly snahy o její likvidaci a vstup kulaků do JZD byl často doprovázen policejním dohledem. Děti kulaků už ale nebyly vnímány jako nepřátelé, ale vznikaly snahy o převýchovu.⁴¹ Zejména ve školách byly děti často nabádány proti svým rodičům, mladí dospělí pak byli často posláni do státních statků nebo do jiných JZD, aby se vymanili z vlivu rodičů. Paní Dančuková, dcera kulaka, které bylo tou dobou asi 18 let, vzpomíná na své první zaměstnání *“Ze zemědělství jen tak někoho nepropustili, nemohl jít třeba ani na školu. Počkej, to musel být syn kulaka! Doplnuje jí manžel. Byl zákon, že kdo byl ze zemědělství, tak musel pracovat v zemědělství. To jsem měla já, byla jsem po škole, dělala jsem v kanceláři a dostala jsem výpověď a musela hledat místo v JZD. Ale jak jsem byla od kulaka, tak mě nikde nechtěli, práci jsem hledala všude. Ale pak jsem se zase do tej kanceláře vrátila, ten můj šéf se za mě postavil, že mě tam chce. Jinak nevím, jak bych dopadla.”*⁴²

Ani výše uvedená opatření ale nedokázala zajistit větší prosperitu zemědělským družstvům. Jelikož byla klíčová pro zásobování, musel být navýšen dovoz ze zahraničí, aby vláda byla vůbec schopná zajistit výživu obyvatel. V této situaci byla JZD až do šedesátých let, kdy postupně docházelo k jejich stabilizaci a postupně se stávala oporným prvkem komunistického režimu.⁴³

Než se však tak stalo, byl život na vesnici mnohem těžší, než dříve. Změnila se sociální struktura a lidé, kteří se dříve o sebe dokázali postarat, byli najednou závislí na někom jiném a tato závislost je často velmi omezovala. Paní Dančuková na tuto dobu také vzpomíná: *“Po asi deseti letech se JZD začalo vést dobře a pak už to šlo, už se všechno trošku zvelebilo, opravily se chlívy, postavily kravíny. Předtím měl každé ty zvířata buď u sebe, nebo bylo několik větších chlívů, kam se ty zvířata svedly a někdo se tam o ně staral. Moji rodiče neměli dobrý pocit pracovat pro JZD, to víte, měli jsme to doma, ale nebylo to naše. Maminka moc kvůli tomu brečela, ale nemohla nic dělat, měla strach o nás. Tatínek byl naštvanej, kolikrát celý dny nemluvil, bral to jako největší podraz a věděl, že s tím nemůže nic dělat. Já byla ale i ráda, byla jsem mladá holka a byla jsem šťastná, že po práci v kanceláři nemusím hned na pole*

---

⁴¹ Srov. JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z*, str. 220-222

⁴² Rozhovor s panem Jaroslavem Dančukem ze dne 29.2.2016. Přepis rozhovoru v archivu autorky

⁴³ Srov. Jiří Pernes In: BŘEZINA, Vladimír a Jiří PERNES (eds.). *Závěrečná fáze kolektivizace zemědělství v Československu, 1957-1960: sborník příspěvků*. Vyd. 1. Brno: Stilus, 2009, str. 52

pracovat. Ale bráchové, ty byli starší, ty to sebralo taky. Však to celý měli převzít a nezůstalo jim nic.”⁴⁴

---

⁴⁴ Rozhovor s panem Jaroslavem Dančukem ze dne 29.2.2016. Přepis rozhovoru v archivu autorky

3 René Girard a téma vesnického boháče

V první kapitole jsme uvedli čtenáře do problematiky teorie mímétismu René Girarda a nastínili velmi zevrubně průběh kolektivizace. Na tato dvě témata nyní navážeme.

V předchozí části jsme také popsali, jak vypadalo tažení režimu proti tzv. vesnickému boháči. Nyní se toto tažení pokusíme rozebrat více z pohledu Girardovy teorie a zaměříme se zejména na to, jak probíhal proces „vytváření obětního beránka“. Budeme sledovat, zda byl tento proces přirozený a díky tomu mohl vyústit v obětování beránka a následnou stabilizaci společnosti a ve finále si položíme otázku, zda vůbec můžeme kulaka obětním beránkem nazývat nebo zda se jedná jenom o konstrukt doby a vládnoucí moci.

3.1 Ideologické pozadí boje proti kulakům

Jak jsme již uvedli v předešlé kapitole, vesničtí boháči neboli kulaci, byli komunistickým režimem nazváni jako hlavní překážkou kolektivizace venkova a tím i příčinou materiálního nedostatku a celkové krize vesnice. Nyní se budeme věnovat tomu, proč si režim vybral jako oběť právě kulaky a pokusíme se zde také nalézt zmíněnou analogii k obětnímu beránkovi.

Za první republiky měla velký vliv na venkově agrární strana, která velmi podporovala soukromé hospodaření a měla za cíl oddělit od sebe sociální vrstvy rolníků a dělníků a podpořit soběstačnost venkova. Díky pozemkové reformě, která proběhla ve dvacátých letech 20. století, vznikla na vesnici relativně soběstačná malá a střední hospodářství a zároveň si venkov uchoval svůj tradiční ráz. Po roce 1945 se komunistická strana snažila navázat na tento odkaz tím, že podporovala zestátnění půdy nad 50 ha a její rozdělení bezzemkům a malorolníkům. Díky tomu si získala širokou podporu na venkově. Její snahy však byly diametrálně odlišné od těch prvorepublikových. Po první světové válce bylo cílem vytvoření středních soběstačných hospodářství, zatímco nyní strana podporovala vznik malých závislých

subjektů, zatímco velká hospodářství se snažila rozdělit na menší celky. Po roce 1948, kdy se komunisté dostali k moci, pak mohli záhy této podpory využít.⁴⁵

Obecně můžeme shrnout, že svojí politikou si komunistická strana snažila vytvořit silnou podporu části venkovanů, kteří byli vždy považováni za velmi konzervativní a zejména pospolitou jednotku. Dále díky rozdrobení velkých hospodářství na menší nesoběstačné celky si strana zajišťovala lehčí cestu ke kolektivnímu hospodaření podle vzoru Sovětského svazu. Samotná kolektivizace pak měla ovládnout poměrně autonomní venkov, získat kontrolu nad trhem s potravinami a především⁴⁶ „dosáhnout rozsáhlých změn ve společnosti, což v ekonomice znamenalo vymazání soukromého sektoru a „soukromnické“ mentality, ať již formou likvidace, nebo převýchovy jejich představitelů.“⁴⁷

Díky politickým tlakům se na venkově měly utvořit dvě skupiny lidí. První skupinou byli malorolníci, kteří nebyli schopni plnit dávky, byli závislí na nákupu zboží a surovin a měli mít motivaci vstoupit do JZD. Tito lidé navíc často neměli mnoho zkušeností se zemědělstvím a tím pádem jejich hospodářství často neprosperovala. Tato skupina byla z velké části vytvořena pozemkovou reformou. Druhou skupinou byli lidé, kteří měli střední či velká hospodářství, obvykle se jednalo o tradiční a respektované rody a kteří byli pevně spjatí s půdou. Tito lidé byli povětšinou soběstační, vzdělaní a konzervativní a v kolektivním zemědělství nespátkovali žádnou další přidanou hodnotu, spíš naopak v něm viděli krok zpět. Právě tyto lidé se stali trnem v oku režimu a proti nim se rozhodl tvrdě postupovat, protože nezdědka měli i velký vliv na celou vesnici.

„Pod záminkou pomoci drobným a středním zemědělcům od ‚vykořisťování dosud přežívajícími kapitalistickými živly‘, ve skutečnosti vedena snahou co nejrychleji a nejlépe získat majetek bohatých a úspěšných sedláků a hlavně zbavit se jejich vlivu, bránícímu dokončit socializaci venkova, a zničit to, na čem pracovali celé

---

⁴⁵ Srov. PERNES, Jiří. *Politické a sociální předpoklady kolektivizace zemědělství v Československu*. In BLAŽEK, Petr; KUBÁLEK, Michal. *Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960 a střeoevropské souvislosti*, str.83

⁴⁶ Srov. SLINTÁK, Petr a Hana ROTTOVÁ. *Venkov v českém filmu 1945-1969: filmová tvář kolektivizace*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2013., str. 19-28

⁴⁷ VYKOUKAL, Jiří, Bohuslav LITERA a Miroslav TEJCHMAN. *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*. 1. vyd. Praha: Libri, 2000., str. 262

*generace hospodářů, vypracovala Komunistická strana důmyslný systém likvidace soukromě hospodařících zemědělců.*⁴⁸

Cílem režimu bylo vytvořit nový venkov, který bude zásobovat všechny obyvatele státu. Díky vzniku jednotných družstev se měla snížit potřeba pracovních sil, které by se mohly přesunout do průmyslu. Měla vzniknout i nová venkovská společnost, která by již neprosazovala kapitalistický způsob hospodaření, ale přešla by na socialistické družstevnictví a tím se dostala pod totální kontrolu státu. Původní venkovská soběstačnost a rozvoj by zanikli. Aby toho všeho mohl režim docílit, bylo potřeba odstranit ty, kteří se stavěli proti této dikci. Snahou režimu bylo tuto likvidaci ideálně provést nikoliv z vrchu, ale zevnitř a rozpoutat třídní boj na pospolitě vesnici, který by vyústil v nový postoj společnosti, která by dobrovolně a cíleně ze svých řad vytěsnila lidi s cejchem kulaka⁴⁹.

3.2 Kdo byl vesnický boháč

Kategorie vesnického boháče nebo kulaka byla neuvěřitelně široká a velmi vágně definovaná.⁵⁰ Jedním z kritérií byla velikost hospodářství, které nesmělo přesáhnout 20, později pak 15 ha.⁵¹ Dále měli být za vesnické boháče označeni i lidé, kteří se živili jako hostinští, mlynáři, zahradníci, řezníci nebo obchodníci a to i v případě, že živnost již nevlastnili, ale zůstali v ní jako vedoucí družstevního, komunálního nebo státního podniku. Dále sem spadali i lidé provozující intenzivní zemědělskou výrobu (vinařství, ovocnářství, chovatelství plemenného dobytka...), kde se hospodář neobešel bez dalších zaměstnanců. Za boháče měli být také považováni majitelé speciálních technických zařízení. Mezi kulaky byli započítáni i ti, kteří při vládou řízeném

---

⁴⁸ ROKOSOVÁ, Šárka. *Administrativní opatření – jedna z forem perzekuce sedláků komunistickým režimem*. In: *Securitas imperii: sborník k problematice bezpečnostních služeb*. Praha: Themis, 1994, str. 150

⁴⁹ Srov. JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*, str. 74

⁵⁰ ROKOSOVÁ, Šárka. *Administrativní opatření – jedna z forem perzekuce sedláků komunistickým režimem*, str. 149

⁵¹ Toto kritérium se však zpřísnilo, a to tak, že za vesnického boháče byl považován člověk, který má v řepařských oblastech výměru polí 8-12 ha, v obilnářských 10-14 ha, v bramborářských 12-16 ha a pouze v píceňářských oblastech mohl mít sedlák 15-20 ha, aby stále nebyl považován na kulaka. Srov. JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*, str. 87

osidlování pohraničí zabrali ty nejlepší statky.⁵² Dle tohoto popisu však mohl padnout do kolony vesnický boháč téměř kdokoliv, kdo se znelíbil režimu.

Cejch kulaka znamenal pro jeho nositele represe shora, jako například vysoké odvody, vyloučení ze společenského života a politických funkcí, často také ztrátu majetku a odsud mimo svojí domovskou obec. Rozhodně ale nerozpoutala nenávist ze strany malých a středních rolníků a dalších obyvatel venkova, což bylo také jedním z cílů režimu. K tomu však měla sloužit masová propaganda, která zejména v padesátých letech měla dva cíle. Prvním z nich bylo na vzorových příkladech ze Sovětského svazu ukázat, že kolektivní hospodaření je jediným východiskem z krize venkova a společnosti, a druhým bylo ukázat výše zmíněné osoby a jejich rodiny za nepřátele nejen socialismu, ale hlavně vesnice a jejich obyvatel, na kterých parazituje. Tímto se měl venkov rozdělit na dva tábory, které mezi sebou svedou třídní boj, jehož výsledkem bude totální likvidace vyšší vrstvy obyvatel, totální socializace vesnice a spolu s tím spojená změna myšlení venkovanů.

3.3 Kulak jako obětní beránek

V předchozích kapitolách jsme popsali ideologické pozadí boje proti kulakům a řekli jsme si, kdo vlastně byl kulak. Nyní se pokusíme rozklíčovat, zda můžeme nazývat vesnického boháče obětním beránkem nebo zda se jednalo pouze o uměle vytvořený konstrukt.

Nejdříve se pokusme podívat se na popisované období Girardovými očima. Girard ve své knize *Obětní beránek* tvrdí, že perzekuce se nejčastěji odehrávají v dobách krize.⁵³ V době krize jsou oslabeny normální instituce, upadá sociálnost a zanikají pravidla daného kulturního řádu.⁵⁴

Velmi zjednodušeně můžeme tedy říci, že podobná situace nastala po válce i v Československu, kdy společnost byla na vrcholu krize, která eskalovala již od roku

---

⁵² Srov. JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2008. Moderní dějiny (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-902-7, str. 87-88

⁵³ Jako příklad uvádí pogrom na Židy v období moru popisovaný Guillaume de Machutem, případně období velké francouzské revoluce. Jak morová rána, tak revoluce přinesla destabilizaci společnost, kdy byly zbořeny tradiční jistoty (zdraví, monarchie) a společnost se zmítala ve strachu z neznámého (smrt, republika). Srov. GIRARD, René. *Obětní beránek*, str. 27-28

⁵⁴ Srov. tamtéž, str. 19-21

1929, kdy se světovou hospodářskou krizí rekordně stoupla nezaměstnanost a propukla i krize agrární. Ve třicátých letech pak sílil tlak ze strany Německa, které začalo budovat svojí národní politiku. V roce 1938 tento tlak vyvrcholil, a to nejdříve požadavkem na postoupení německy osídleného pohraničí (Sudet) Německu. V září toho roku pak Československo opustili naši největší spojenci, kteří podepsali bez účasti našich politiků tzv. Mnichovskou dohodu, díky které jsme byli donuceni odstoupit Sudety Německu a tím pádem došlo i k migrační vlně, kdy se čeští osídlenci Sudet snažili dostat „do republiky“. Necelý půl rok na to, v březnu 1939, pak zaniká Československo a následně se nově vzniklá Česká republika stává Protektorátem Čechy a Morava, jako autonomní součástí Velkoněmecké říše a česká společnost měla být poněmčena. Byla zakázána celá řada českých organizací, inteligence byla uvězněna nebo poslána na smrt do koncentračních táborů. Pokud pomíneme všechny hrůzy války, tak ihned po válce zažila společnost další šok, a to masové a násilné vyhnání všech Němců z Čech, Moravy a Slezska, které zpřetrhalo další dlouholeté sousedské vazby a pohraničí z velké části vylidnilo. Únorový převrat v roce 1948 už jenom toto období završil.⁵⁵

Vládnoucí komunistický režim se ale občanům snažil dokázat, že jeho cesta je ta správná, která vyvede společnost z krize, kterou způsobují kapitalistické živly, kam spadá i náš vesnický boháč. Díky masivní propagandě se snažil lidem ukázat jasného nepřítele, proti kterému je potřeba bojovat na všech frontách. Cílem strany a vlády bylo přesvědčit občany, že nepřítel režimu je i jejich nepřitelem a vyvolat obecný pocit, že je potřeba proti němu brojit.

Pokud zde použijeme Girardovu optiku, můžeme konstatovat, že v této situaci máme splněno hned několik perzekučních stereotypů. Společnost se ocitá v krizi, vládnoucí moc se snaží společnost rozdělit na ty „hodné“ a ty „zlé“, bez ohledu na individualitu jednotlivce a zejména poukázat, že ti „zlí“ se snaží zničit to, co společnost vybudovala a o co usiluje, čímž útočí na každého jednotlivce. Na základě těchto premis můžeme usoudit, že hovoříme i o dokonalém příkladu situace vhodné pro vytvoření obětního beránka.

---

⁵⁵ Srov. BĚLINA, Pavel. *Dějiny země Koruny české*. 5. vyd. Praha: Paseka, 1998, str. 180-264

Pokud se ale podíváme pečlivěji, zjistíme, že snahy o vytvoření obětního beránka nepřicházely z vnitřku společnosti, ale shora. Sama společnost si nevybrala za objekt svého hněvu kapitalisty, resp. venkovské boháče. Tento cíl byl dán vládnoucí mocí, která musela vyvíjet značné úsilí k tomu, aby se celá společnost s její ideologií ztotožnila a tím si i vládnoucí moc mohla obhájit svůj postup. Na tomto místě musíme ale zdůraznit i druhý cíl, což je změna myšlení společnosti, v této práci pak lidí na venkově.

Na základě výše uvedených skutečností můžeme zkonstatovat, že likvidace velkých sedláků se režimu podařila a již na sklonku 60. let byl tento cíl splněn.⁵⁶ Díky tvrdým opatřením upadli do nejistoty a bídy a mnoho z nich si i vzalo život. Jejich rodiny byly často vysídleny a vytrženy z míst, kde jejich předkové po generace hospodařili. Běžné bylo i zatýkání sedláků pro neplnění dávek, či na základě jiných, nezřídka vymyšlených činů. Tito lidé pak končili ve vězení bez soudu nebo ve vykonstruovaných procesech a stát jim zkonfiskoval majetek. Děti velkých hospodářů byly vyloučeny ze zemědělských škol a často jim bylo znemožněno jakékoliv další vzdělání⁵⁷.

Zde ale musíme zdůraznit, že výše zmíněná likvidace proběhla díky opatřením vládnoucí moci. Zda se vesničtí boháči opravdu stali i obětními beránky detailněji zanalyzujeme v následujících dvou kapitolách

3.2.1 Cíl režimu

V této části se pokusíme přesně formulovat cíle režimu ve vztahu k vesnickým boháčům. Hlavním záměrem bude zjistit, zda se režim snažil udělat z boháče Girardového obětního beránka nebo vytvářel pouze konstrukt doby. V další části pak navážeme analýzou, zda se tento záměr povedl.

Jak bylo řečeno v předchozí kapitole, snahou režimu bylo narušení tradičních struktur venkova a vytvoření třídy vesnických boháčů, která má za cíl rozvracet

---

⁵⁶ . V roce 1952 hospodařilo v českých zemích (nynější Česká republika) pouze 1,9% rolníků s výměrou půdy nad 15 ha. Srov. Jiří Pernes In: BŘEZINA, Vladimír a Jiří PERNES (eds.). *Závěrečná fáze kolektivizace zemědělství v Československu, 1957-196.*, str. 24

⁵⁷ Srov. KRČILOVÁ, Irena. *Perzekuce sedláků v polovině padesátých let 20. století na Pelhřimovsku.* In ROKOSKÝ, Jaroslav a Libor SVOBODA (eds.). *Kolektivizace v Československu*, str. 288-295

všechny snahy o prosperující vesnici. Z této skupiny lidí se měl stát ideologický třídní nepřítel, kterého chce společnost sama vykořenit a zlikvidovat.

Režim pro to udělal mnohé. Hlavním nástrojem mu k tomu sloužila propaganda, která tyto sedláky sledovala ve zcela jiném světle, a tyto myšlenky byly vnučovány širokým masám lidí. „*Mohutná a hysterická propaganda režimu, používající místo pojmu sedlák velmi emočně zabarvený termín vesnický boháč, působila na veřejnost se zřetelnou snahou popsat sedláky jako nebezpečné zločince.*“⁵⁸

Propaganda měla různé podoby, její cíl byl však vždy stejný. Byly vydávány knihy se zemědělskou tematikou, které se mimo jiné zabývaly vesnickými boháči. Například v knize Antonína Volavky *Vesnický boháč – nepřítel drobných a středních rolníků*⁵⁹ se dočteme, že vesnický boháč je hlavním nepřítelem družstev, protože mu znemožní obohacovat se na práci jiných. Kvůli tomu se údajně snaží všemi prostředky bránit družstvům v jejich vzniku, případně se je snaží rozvrátit zevnitř.⁶⁰

Další případ nalezneme například v knize Miloslava Růžičky *Vyhnaní*, kde popisuje soud s jistým Josefem Košťálem: „*Vozil občany zadarmo autem k lékaři, půjčoval lidem bezplatně potahy a stroje a tím je ovlivňoval.*“⁶¹ V rámci propagandy jsou pak tito lidé často nařčeni z toho, že vědí dopředu, kdy přijde konjunktura a podle toho i nakupují nebo naopak prodávají zvířata nebo plodiny.⁶²

Kromě štvavé literatury, která však nebyla všem dostupná, probíhala velmi důsledná protikulacká kampaň přímo na venkově, který měl být jejím hlavním příjemcem. Velmi důležitým nástrojem se staly regionální noviny, které se zabývaly velmi blízkými a známými tématy. Propagandistické články byly psány podle daných schémat, jejichž součástí byly například i dopisy od lidí, napsaných dle přesných instrukcí a schémat, kteří v nich popisovali vesnické boháče podle vykonstruovaných

---

⁵⁸ NEDVĚDICKÝ, Kamil. *Role práva v procesu likvidace selského stavu*. In ROKOSKÝ, Jaroslav a Libor SVOBODA (eds.). *Kolektivizace v Československu*, str. 15

⁵⁹ VOLAVKA, Antonín. *Vesnický boháč, nepřítel drobných a středních rolníků*. 1. vyd. Praha: Brázda, 1951. Knihovna zemědělských aktualit.

⁶⁰ Srov. tamtéž, str. 44-45

⁶¹ RŮŽIČKA, M.: *Vyhnaní*, Havlíčkův Brod 2008, str. 98

⁶² Srov. KETTNER, Petr. *Nepřátelé vesnice bez masky*. 1. vyd. Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1953.

profilů, ideálně jako sabotéry, ale často i jako alkoholiky, autoritáře, kteří ovládají celé vesnice, vykořisťují své zaměstnance a pravidelně je fyzicky trestají.⁶³

Dalším nástrojem propagandy se stal film, který se po roce 1948 dostal pod státní kontrolu. Do vesnic přijížděla putovní kina, která promítala prorežimní filmy a nabádala lidi jak ke vstupu do JZD, tak k boji proti kulakům. V těchto filmech byl hlavní hrdina vždy mladý energický muž, který má výborné organizační schopnosti a dokáže otevřít oči tápajícím. Tito hrdinové bývali většinou zobrazováni jako předsedové družstev a národních výborů, netoužili po osobním úspěchu a vlastnictví a bojovali za blaho společnosti. Naproti tomu byl, zejména v první polovině padesátých let, zápornou postavou vždy bohatý sedlák – kulak, který byl zobrazován jako sobecký člověk, který chtěl hlavně škodit a jeho cílem byl pouze jeho osobní prospěch. K odhalení jeho nekalých úmyslů pak došlo buď intuitivní cestou (bez přičinění veřejných orgánů) nebo díky tomu, že kulak udělal nějakou chybu.

Důležitým momentem těchto filmů je pak otázka samotného trestu pro kulaka a jeho odsouzení. Ve snímcích byl dán obrovský důraz na to, že potrestání neurčí soud na základně právních norem, ale usvědčení i trest provedl kolektiv v rámci jakéhosi lidového soudu. V divácích se tak snažil vzbudit dojem, že je nutné, aby si sám kolektiv uvědomil škodlivost onoho hříšníka a sám se zasadil o jeho vyloučení ze společnosti. Důležitý byl tedy v tomto případě společenský trest a to, že na se na dotyčného snesla ve filmech všechny hanba.⁶⁴ Jako příklad uveďme filmy *Usměvavá zem* (1952) nebo *Přicházejí ze tmy* (1953), kdy oba filmy líčí hříchy sedláckých rodin a touhu společnosti po očistě. Naproti tomu ale vznikaly i filmy, které mapovaly osudy vesnických boháčů jako obětí režimu a současnému divákovi ještě více přiblíží atmosféru doby. Jedním z těchto filmů je například *Smuteční slavnost* (1969) Zdeňka Sirového, který přináší pohled na osudy kulacké rodiny, která byla násilně odsunuta ze svého statku a po smrti muže jej chce jeho žena pohřbít v jeho rodné vsi, odkud byl vyhoštěn bez možnosti návratu. Ve filmu je vyobrazen strach místních funkcionářů z toho, aby se pohřeb nezměnil v mlčenlivou manifestaci proti současným poměrům.

---

⁶³ Srov. DOBORVOLNÁ, Monika. Úloha propagandy na stránkách regionálního tisku v procesu kolektivizace půdy na Chotěbořsku In ROKOSKÝ, Jaroslav a Libor SVOBODA (eds.). *Kolektivizace v Československu*, str. 153

⁶⁴ Srov. SLINTÁK, Petr a Hana ROTTOVÁ. *Venkov v českém filmu 1945-1969: filmová tvář kolektivizace*, str. 137-141

Propaganda ale nepohlcovala jenom plátna kin a stránky novin, ale narazit na ní bylo možné na každém kroku. Protikulacké plakáty visely na nástěnkách místních národních výborů, ve vesnicích vznikaly tzv. desky hanby, kde byli zveřejňováni statkáři, kteří nejsou schopni plnit dodávkové povinnosti. Velmi časté byly v padesátých letech také tzv. lidové soudy, které vedly procesy s kulaky nikoliv v soudních síních, ale často v hospodách a kulturních místnostech na vesnicích. Provedení procesů „generální prokuratura navíc doporučovala naplňovat zásadu co nejširšího ohlasu a výchovného působení, takže měly být veřejné, za co nejširší účasti zejména zemědělské veřejnosti. Výsledky se pak měly využít k masově politické práci v místním tisku, přednáškách, besedách apod.“ *Ve většině se v těchto případech jednalo o vykonstruované procesy s vesnickými boháči, kteří byli obviněni ze skutků, které nikdy nespáchali, případně tyto skutky byly vyloženy ve zcela jiném kontextu, a jejich cílem bylo je zobrazit v tom nejhorším světle.*⁶⁵

Výše jsme v krátkosti uvedli nástroje, kterými se režim snažil rozdělit venkovské obyvatelstvo na dvě skupiny v duchu „my – oni, dobří – zlí, oběti – viníci“⁶⁶ a „dosáhnout požadované ‚třídní diference‘ vesnice – izolovat boháče a postavit proti němu drobné a střední rolníky.“⁶⁷

Pokud se nyní zase krátce vrátíme k Girardovu obětnímu beránkovi a k jeho charakteristice, kterou jsme uvedli v první kapitole, nalezneme zde opravdu paralelu mezi ním a naším vesnickým boháčem. V obou případech se jedná o skupinu nebo jednotlivce, které se liší od ostatních. V případě boháče je tato odlišnost ale ve většině vykonstruována režimem a jeho propagandou, která se jej snaží ukázat jako zlého člověka, který je bohatý a má moc.

Po represích ze strany vládnoucí moci se ale zároveň boháč stal velmi zranitelným. V rámci administrativních nařízení mu byla odebrána mechanizace, bylo mu zakázáno zaměstnávat čeledí, čímž nemohl splnit povinné dávky a dostal se do často do existenčních problémů.

---

⁶⁵ ROKOSOVÁ, Šárka. *Administrativní opatření – jedna z forem perzekuce sedláků komunistickým režimem*, str. 162

⁶⁶ Srov. DOBORVOLNÁ, Monika. Úloha propagandy na stránkách regionálního tisku v procesu kolektivizace půdy na Chotěbořsku In ROKOSKÝ, Jaroslav a Libor SVOBODA (eds.). *Kolektivizace v Československu*, str. 153

⁶⁷ KAPLAN, Karel. *Proměny české společnosti (1948-1960)*, str. 362

Girard ale tvrdí, že nejsou důležité jenom znaky odlišnosti od většiny, které můžeme oběti přisoudit zvenčí, ale ještě důležitější je nevědomí davu o nevině oběti.⁶⁸ Toto nevědomí nazývá perzekučním klamem, ve kterém jsou pronásledovatelé zajatí a jsou skálopevně přesvědčeni o vině oběti,⁶⁹ čehož se snažila všemi způsoby dosáhnout právě zmíněná komunistická propaganda.

V této chvíli můžeme říci, že cílem komunistické moci bylo opravdu vytvořit z vesnických boháčů Girardovi obětní beránky, které má sám dav (v tomto případě venkov) vnímat jako viníky současného stavu a sám má požadovat jejich likvidaci. Problematické na tomto fenoménu ale je, že tento beránek nebyl vybrán davem, ale byl vykonstruován autoritou. Pojdme se proto v následující kapitole zaměřit na to, jak dav tento konstrukt přijal a zda opravdu došlo k naplnění podstaty Girardova beránka.

3.2.2 Hledání beránka

V předchozí kapitole jsme si demonstrovali, že cílem komunistického režimu bylo opravdu z vesnického boháče vytvořit Girardova obětního beránka. Nyní se zaměříme na to, zda se tento záměr podařil a zda opravdu vznikl dav, který usiloval o likvidaci boháčů, kterou měl i dokonat.

V krátkosti nejprve shrňme hlavní cíle režimu ve vztahu k vesnickým boháčům. Pokud pomineme samotný velmi široký pojem „likvidace“, tak se jednalo především o jejich absolutní izolaci od zbytku společnosti, odstranění z veřejného života a zejména o to, aby je zbytek společnosti vnímal jako nebezpečí a sám měl potřebu se jich zbavit.

V dostupné literatuře a svědectvích pamětníků se dočítáme, že společnost na venkově k těmto sedlákům rozhodně nepřistupovala jednotně, stejně tak jako k celému procesu kolektivizace. Na následujících řádcích proto představíme zásadní rozdíly v přístupu ke kulakům a pokusíme se na nich analyzovat, nakolik se režimu podařilo změnit myšlení lidí.

---

⁶⁸ BURDA, František. *Kultura - doličný předmět obětního mechanismu*, str. 198

⁶⁹ Srov. GIRARD, René. *Obětní beránek*, str. 51-55

Už samotná Akce K(kulak) byla v tichosti ukončena s tím, že pro nedostatečné politické zajištění a nesprávné provádění nesplnila svůj účel⁷⁰ Samotný proces izolace a vysídlení boháčů byl totiž velmi závislý na politické angažovanosti místních funkcionářů a na jejich snaze o likvidaci této třídy a aktivně se do tohoto procesu zapojit.⁷¹ Pokud k tomu ještě přičteme fakt, že nebylo vlastně vůbec definováno, kdo to vesnický boháč byl, tak nám vyplyne, že ani postup proti boháčům nemohl být ve všech případech stejný.

Nalezneme případy, kdy se místní národní výbory přímo stavěly proti vystěhování kulaka z obce a to hned ze dvou důvodů. Jedním z nich byla obava, že nikdo nebude moct obdělávat pozemky po odsunuté rodině a druhým důvodem pak bylo jednoduše to, že místní občané ani funkcionáři ideologickému tažení proti vesnickému boháči vůbec nepodlehli. Občas se i stávalo, že si národní výbory „své kulaky“ bránily a žádaly o výjimky, aby mohli působit jak ve vedení obce, tak i JZD.⁷² Dalším příkladem tohoto přístupu je i fakt, že ve spoustě družstev působili vesničtí boháči, ačkoliv bylo oficiálně zakázáno je přijímat i v případě, že chtějí vstoupit dobrovolně. Po roce 1956 již byla možnost vstupu boháčů do družstev dokonce povolena.⁷³

V rámci represí dále nesměli sedláci například provádět domácí porážky zvířat. Našly se však případy, kdy místní funkcionář porážku povolil, ačkoliv to bylo v rozporu s předpisy, protože si uvědomil, že má sedlák děti.⁷⁴ Na podobné „ohýbání“ ze strany národních výborů můžeme narazit i v případě veřejných procesů s kulaky, které byly pro propagandu tak důležité. Některé soudy se například záměrně

---

⁷⁰ Jako zdůvodnění bylo uvedeno například to, že se vystěhování boháči událo často proti vůli vesnice, v noci nebo že odsouzený nebyl považován za nepřítele. Velmi často komice vybíraly nevhodné osoby, jako například staré lidi a vdovy. Problémy nastávaly i v případě, kdy půda po odsunutém sedlákově zůstala ladem a zbylí rolníci jí odmítali obhospodařovat a navíc samotný odsun chápali jako porušení socialistické zákonnosti. Srov. JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*, str. 203

⁷¹ Srov. KAPLAN, Karel. *Proměny české společnosti (1948-1960)*, str. 381

⁷² Srov. tamtéž, str. 366

⁷³ Srov. SLINTÁK, Petr a Hana ROTTOVÁ. *Venkov v českém filmu 1945-1969: filmová tvář kolektivizace*, str. 133

⁷⁴ Srov. PÁTEK, Zdeněk. *K otázce specifických rysů v kolektivizaci zemědělství*. In BLAŽEK, Petr; KUBÁLEK, Michal. *Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960 a středoevropské souvislosti*, str. 194

odehrávaly až velmi dlouhou po samotném činu, případně svědci (mezi nimi i funkcionáři) odmítali proti obviněnému svědčit nebo jej obhajovali.⁷⁵

Na druhou stranu je nutné podotknout, že výše uvedené chování bylo spíše výjimkou, než pravidlem. Velmi často naopak místní funkcionáři využívali toho, že si mohli upravit kritéria pro určení vesnického boháče podle svého a že se mohou „legálně“ dotýcným sedlákům pomstít nebo prostě jenom poslouchali příkazy shora. Tento „prorežimní“ postoj dokazuje i počet založených JZD a zlikvidovaných soukromě hospodařících rolníků.⁷⁶

Na různorodý přístup k vesnickým boháčům narazíme i u běžných obyvatel venkova. Většinou se diskriminacím sedláků jenom nečinně přihlíželo, stejně tak, jako jejich případnému odsunu. Našly se ovšem vesnice, kde již režim pevně zakořenil a místní rolníci dokonce kvitovali odsun sedláka a vnímali ho jako určité zadostiučinění.⁷⁷ Mohli jsme se ale setkat i s opačným pohledem na věc, kdy se proti vystěhování sedláka postavila část občanů, jejichž stížnosti ale stejně úřady nerespektovaly.⁷⁸ Někdy sousedé projeví i lítost nad odsouzeným a samotné vystěhování provázeli jejich pláč.⁷⁹

Občané obce také někdy dávali vyhoštěným sedlákům jídlo a další věci na cestu do neznáma. V nových místech, kam se odsunutá rodina byla nucena vystěhovat, se pak našli lidé, kteří jim v největší nouzi poskytli ze svého mála alespoň nějaké potraviny a někdy i ošacení.⁸⁰ Velmi často se ale stávalo, že nové rodiny nebyly na vesnicích přijaty, byly od začátku vykořeněny, čímž ještě více trpěly.

Dalším z cílů politiky byla izolace vesnického boháče a jeho odstranění z veřejného života. Ačkoliv o to režim velmi usiloval a na mnoha místech se tak i podařilo, se po roce 1956 opět příslušníci selských rodů začali dostávat do povědomí. S povolením jejich vstupu do JZD se opět mohli dostávat do veřejného prostředí a

---

⁷⁵ Srov. ROKOSKÝ, Jaroslav. *Mezi hrdostí a zoufalstvím. Odpor proti násilné kolektivizaci*. In ROKOSKÝ, Jaroslav a Libor SVOBODA (eds.). *Kolektivizace v Československu*, str. 191

⁷⁶ V roce 1958 obhospodařoval socialistický sektor již téměř 70% zemědělské půdy a zahrnoval přes půl milionu zemědělských závodů. V roce 1960 pak bylo v rukou státu již 83% zemědělské půdy. Srov. PERNER, Jiří. *Závěrečná etapa kolektivizace v Československu 1957-1960*, str. 22 a 47

⁷⁷ Srov. JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*, str. 211

⁷⁸ Srov. tamtéž, str. 184

⁷⁹ Srov. BURSÍK, Tomáš. *Některé aspekty násilné kolektivizace venkova ve světle archivních dokumentů na příkladu okresu Sedlčany*. In BLAŽEK, Petr; KUBÁLEK, Michal. *Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a středoevropské souvislosti*, str. 229

⁸⁰ Srov. JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*, str. 186

ovlivňovat místní dění. Sociolog Josef Kandert, který se tématu vesnice za kolektivizace věnoval, dokonce tvrdí, že i za socialismu existovalo na vesnicích dělení na bohaté sedláky a ostatní, případně potomky obou skupin a toto dělení mělo i vliv na chování lidí.⁸¹ Na základě výše uvedeného se může zdát, že se komunistické moci nepodařilo venkov rozvrátit a spolu s tím udělat z vesnického boháče Girardova obětního beránka. Pravdivost tohoto tvrzení je ale velmi sporná a je potřeba se na něj podívat z více úhlů, o což se pokusí následující kapitola.

3.2.3 Dav a jeho oběť

Předně je nutné zdůraznit fakt, že samotná definice vesnického boháče byla velmi vágní a že si jí národní výbory a další orgány mohly ohýbat dle svých potřeb. Už na této premise může postavit tvrzení, že pokud není jasně definovaný „ten zlý“, není možné se proti němu zcela vyhranit, což dokazují i odlišné postoje k boháčům uvedené v předchozích odstavcích.

Na druhém pólu ale existovali i lidé, kteří aktivně prosazovali likvidaci boháčů, ať už z důvodu ideologického nebo kvůli vlastnímu prospěchu.⁸² Největší skupina lidí ale byla taková, která většinou ze strachu nebo z nezájmu vše kolem sebe jenom pasivně pozorovala a nečinně přihlížela i samotné diskriminaci vesnických boháčů. Podívejme se nyní na tyto dvě skupiny Girardovou optikou.

Girard tvrdí, že se pronásledovatelé beránka uzavírají do složitého systému perzekučních představ, ze kterého je velmi složité vybřednout. Dále ale také podotýká, že pronásledovatel se nemusí přímo na kolektivním násilí na oběti podílet, ale už jenom tím, že sdílí tuto perzekuční představu, se podílí na kolektivním účinku na obětního beránka.⁸³ Pokud tedy vezmeme v úvahu, že většina obyvatel venkova se

---

⁸¹ Srov. SLINTÁK, Petr a Hana ROTTOVÁ. *Venkov v českém filmu 1945-1969: filmová tvář kolektivizace*, str. 288

⁸² Například ve vesnici Horní Ves došlo ke konfiskaci majetku jednoho sedláka, jehož statek bylo nutné později zbořit. Na této parcele se pak začaly stavět rodinné domky. Při projektování se ale zjistilo, že malá část parcely patří jedné ženě z rodiny bývalých majitelů, která jej ovšem nechtěla prodat ani ponechat státu. Na tu čest většina obyvatel vesnice prohlásila „Tak jakýpak s tím ciráty, tak se to vyvlastní a je to“, čímž byla vize režimu dokonána a obyvatelstvo již nebylo třeba převychovávat, protože už dobře vědělo, jak se k určitým věcem postavit. Srov. DRDA, Adam. *Konec vesnických upírů. O kolektivizaci, kulacích a likvidaci venkova. A také o panu Stýblovi, posledním obyvateli Rajdlova statku*. In BLAŽEK, Petr; KUBÁLEK, Michal. *Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960 a středoevropské souvislosti*, str. 292

⁸³ Srov. GIRARD, René. *Obětní beránek*, str. 50

stavěla pasivně, malá část pak aktivně proti kulakům a ještě menší část se je snažila obhájit, vplyne nám, že většina vesnické společnosti se nějakým způsobem podílela na perzekuci vesnických, ačkoliv velká část jenom tak, že byla pasivní, ale tím přijímala perzekuční představu a tím se stala i její součástí.

Na druhou stranu ale další premisou vytvoření davu a určení beránka je to, že ve společnosti nesmí být nikdo, kdo by jej obhajoval nebo těchto obhájců musí být tak málo, aby nebyla narušena jednota davu. Tento „požadavek“ v případě vesnických boháčů není splněn – uvedli jsme přeci, že se našli lidé, kteří boháčům pomáhali nebo je minimálně litovali, případně se je snažili i obhájit. Pokud uvážíme, že přístup k vesnickým boháčům se lišil vesnici od vesnice, tak právě tito lidé, zejména ve vedoucích funkcích byli ti, kteří celý obětní mechanismus narušili a právě (nejen) jim pak byly přičítány například plošné neúspěchy Akce K (kulak), která ztroskotala právě na tom, že byla na spoustě míst špatně politicky a ideologicky pochopena a zajištěna.

Vytvoření Girardova davu, který je přesvědčen o vině oběti, se tedy režimu nepovedlo dokonale. Stále existovali jedinci, kteří se stavěli proti ideologii a tím i mohli narušit její absolutní dopad. Nemůžeme ale popřít ten fakt, že cílem režimu opravdu bylo takovýto dav vytvořit a na příkladech aktivních podporovatelů boje proti vesnickým boháčům se to i ve velké míře podařilo.

To samé můžeme po hlubší analýze tvrdit i v případě vytvoření obětního beránka z kulaků. Masivní propaganda se sice snažila vykreslit tyto lidi v tom nejhorším světle, jako viníky tehdejší situace a krize a jako lidi, kteří chtějí jenom škodit. Nicméně ani zde se režimu nepodařilo dokonale přerušit staré vazby, které na byly na vesnicích po generace budovány a absolutně vesnické boháče vykořenit ze společnosti.

Na závěr této kapitoly si dovolíme konstatovat, že režimem zamýšlená třídní diferenciací venkova nedosáhla takové míry, aby se vytvořila skupina malých rolníků a družstevníků, která by sama požadovala likvidaci velkého sedláka a viděla v něm nebezpečí. Opatření směřující k likvidaci kulaků byla především administrativní a docílila naopak toho, že se menší a střední rolníci báli, aby tato opatření nedolehla i na ně. Spolu s nátlakem, který byl na ně vyvíjen ohledně vstupu do družstev docházelo

k tomu, že se celá vesnice, včetně boháčů, naopak ještě více stmelila, než že by se mezi lidmi vytvářely propasti.⁸⁴

Z výše uvedeného tedy můžeme usoudit, že cílem komunistického režimu bylo opravdu vytvořit na vesnici Girardův dav, který bude sám cítit, že je potřeba zlikvidovat nepřítele. Snahou bylo vykonstruovat i tohoto nepřítele, kterým se měli stát větší, ale často i střední, rolníci a všichni odpůrci kolektivizace. Vládnoucí moc pro to udělala maximum, nicméně se tak minimálně v padesátých nepodařilo dokonale. Bohužel ale musíme také zdůraznit, že perzekucí v padesátých letech byli velcí sedláci absolutně paralyzováni a v mnohém zlomeni. Jejich příslušnost k selskému stavu se stala kádrovou přítěží, která spoustu z nich donutila opustit své hospodářství dobrovolně a odejít například do průmyslu, aby tak zajistili alespoň svým dětem širší možnosti vzdělání.⁸⁵

V šedesátých letech se začíná situace pomalu stabilizovat. Zemědělská družstva se začínají pevně zakotvovat na českém venkově a přestávají být prodělečná. Spolu s tím přichází pomalu nová generace lidí, která už zapomíná nebo vůbec nepamatuje na původní obyvatele vesnic a na svobodné hospodaření a současný stav jí už často přijde přirozený, stejně tak, jako hrozba kapitalistického nebezpečí. Tuto genezi vnímala i paní Dančuková, jejíž vzpomínkou zakončíme tuto kapitolu. *“Ti mladí, ti to viděli jinak, vždyť já jsem taky byla mladá a taky jsem vám říkala, že jsem byla i ráda. Ti to brali jako samozřejmost, že je tu JZD, že tu nikomu nic nepatří. Chodili si na zábavy, bavili se, už netušili, co se tu stalo”*.⁸⁶

---

⁸⁴ Srov. KAPLAN, Karel. *Proměny české společnosti (1948-1960)*, str. 381

⁸⁵ Srov. JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*, str. 227

⁸⁶ Rozhovor s panem Jaroslavem Dančukem ze dne 29.2.2016. Přepis rozhovoru v archivu autorky

4 Transkulturní přesah kolektivizace

V poslední kapitole se zamyslíme nad transkulturním přesahem kolektivizace a jejím vlivem na současnou podobu venkova. Naším cílem nebude v této kapitole říci, „co by bylo, pokud by nebyla kolektivizace“, protože to ani není možné. Pokusíme se však nalézt momenty, ve kterých kolektivizace prokazatelně zasáhla do života na vesnici a tyto pak sledovat až do současnosti.

Již z předešlých kapitol je zřejmé, že kolektivizace dalekosáhle změnila život na venkově a výrazným způsobem ovlivnila jeho sociální strukturu. Znamenala převrat, který změnil samu podstatu české vesnice.⁸⁷ Uspíšila přiblížení venkovského života tomu městskému. Omezila samosprávu venkova a zavedla zde státní centralizovanou správu, oslabila vliv církve, který byl na vesnici velmi silný, a prosadila model ateistického vzdělávání. Venkovská kultura začala být vytlačována z venkova na festivaly a do skanzenů.⁸⁸

Pokud bychom měli analyzovat obecný dopad, dalece bychom přesáhli tuto práci. Proto se v této kapitole omezíme pouze na některé aspekty a to v rámci jedné obce, konkrétně na již zmíněné obci Sendražice. Zaměříme se zde na kulturní a společenský život v obci a její spolky, dále na změny v rodinném životě a nakonec se pokusíme vystihnout vliv kolektivizace na okolní krajinu a zaměříme se na proměny vztahu lidí k půdě. V rámci každé oblasti nejdříve stručně popíšeme, jak vypadala před rokem 1948, poté se zaměříme na to, jakým způsobem ji ovlivnila kolektivizace a nakonec se podíváme na to, jak daná oblast vypadá v současnosti. Zdrojem nám budou především archivní prameny vztahující se k obci Sendražice a výpovědi současníků. Jelikož ne vždy nám archivní prameny dokáží říci, jaký byl vliv kolektivizace na danou oblast, budeme se také opírat o teoretický základ z dostupné literatury. Současný stav všech oblastí bude pak čerpat autorka ze své vlastní zkušenosti obyvatelky Sendražic a členky kulturní komise.

---

⁸⁷ Srov. TOPINKA, Jiří. *Dokončení kolektivizace venkova a jeho realizace na Berounsku 1957-1962*. In BŘEZINA, Vladimír a Jiří PERNES (eds.). *Závěrečná fáze kolektivizace zemědělství v Československu, 1957-1960*, str. 166

⁸⁸ Srov. SLINTÁK, Petr a Hana ROTTOVÁ. *Venkov v českém filmu 1945-1969: filmová tvář kolektivizace.*, str. 209

V samém závěru této kapitoly se pak pokusíme vystihnout vliv kolektivizace na krajinu.

4.1 Kulturní a společenský život v obci

V této části bychom rádi zanalyzovali, jakým způsobem ovlivnila kolektivizace kulturní život v obci Sendražice. Pro tuto analýzu je však potřeb nejprve shrnout, jak vypadala kulturní a společenská sféra před nástupem komunismu, k čemuž nám poslouží zejména pamětní knihy obce⁸⁹ a archivní fond místní školy⁹⁰. Dle dostupných archivních pramenů je zjevné, že se lidé v obci rádi bavili a hojně navštěvovali různé zábavy. V průběhu roku se zde konalo několik akcí. Velmi oblíbená byla například pouť po svátku sv. Stanislava, kterému je zasvěcen kostel ve vsi. Pout' byla zahájena mší v kostele, po které se lidé odebrali domů na oběd. Odpoledne se sešli i se svými hosty v hostinci, kde byla zábava. Na večeri opět odešli domů, aby se poté opět vrátili na zábavu a veselili se až do rána. Konalo se zde také svatohavelské posvícení, které se kvůli době sklizně nekonalo ve svátek sv. Halva (16. října), ale později. Posvícení se konalo vždy na návsi, byli zde kolotoče, kramáři a zábava často trvala i několik dní. Kromě těchto velkých akcí se zde držela tradice máje a obžínek⁹¹.

Do třicátých let také v obci působila sbor divadelních ochotníků Pěvecko-ochotnická Jednota Palacký – Sendražice.⁹² Tento sbor kromě několika divadelních představení do roka pořádal i různé přednášky, zájezdy do divadel a další akce. Úzce také spolupracoval s místní tělocvičnou jednotou Sokol, a to zejména při hraní her a jejich organizaci. Sokol krom spolupráce s ochotníky pořádal i vlastní tělovýchovné akce a karnevaly pro děti i dospělé. Tyto akce byly natolik oblíbené, že se několikrát stalo, že úspěch karnevalu byl takový, že jej Sokol musel pořádat opakovaně.

---

⁸⁹ Srov. Státní okresní archiv Hradec Králové, *Pamětní kniha obce Sendražice 1927 – 1935*. inv. č. 2 a tamtéž *Pamětní kniha obce Sendražice 1937 – 1973*. inv. č. 3

⁹⁰ Srov. Fondy Státní okresní archiv Hradec Králové, *Obecná škola Sendražice 1821-1974*, kniha 2 a 3 a dále Karton I.

⁹¹ Obžínky jsou většinou už zaniklá slavnost, kterou po skončení žní pořádá svobodná chasa (čeledíny a děvečky). Při obžínkách se koná průvod vesnicí, v dřívějších dobách i za doprodu alegorických vozů, který končí v obecním hostinci zábavou při muzice. Pozn. autora

⁹² Srov. Státní okresní archiv Hradec Králové, *Pěvecko-ochotnická jednota "Palacký" Sendražice 1920-1927*. inv.č. 1. Protokoly ze schůzí 1920-1927. Kniha č.I.

Od konce 18. století v obci také působí malotřídní škola, která kromě standardní výuky pořádala například přednášky pro děti i jejich rodiče, které byly před válkou hojně navštěvovány. V rámci přednášek učitelé často s rodiči promlouvali o prospěchu žáků, školních aktivitách atd. a oboustranně se tak prohlubovala vzájemná spolupráce. Obecně předválečné aktivity školy nebyly zaměřeny pouze na výuku dětí, ale škola se stala vzdělávacím a kulturním centrem pro celou obec. Učitelé například jezdili s dětmi i rodiči na výlety. Při škole také působil divadelní spolek, ve kterém účinkovali jak učitelé (většinou maximálně dva), tak žáci. Staral se především o zábavu žactva o školních prázdninách.

V neposlední řadě je také potřeba zmínit, že z iniciativy místních vzniká v roce 1921 i Místní osvětová komise⁹³, která si vzala za cíl vzdělání obyvatelstva ve vesnici, pořádala přednášky se „světelnými obrazy“, které mají vysokou návštěvnost, cca 100 – 150 lidí. Za války poté musela povinně pořádat kurzy němčiny. V roce 1943 je komise zrušena a nahrazena místní veřejnou osvětovou službou, která podléhá okresní osvětové službě.

Z pramenů je rovněž patrné, že většina iniciativy šla od samotných občanů, kteří si tím zajišťovali jak zábavu, tak také rozvoj. Zejména jistý Václav Prostředník byl velmi aktivním občanem a později i starostou, a zasloužil se jak o elektrifikaci vesnice, dále stál u zrodu družstva pro zpracování čekanky, díky němuž byla vystavěna v obci i sušárna a zejména se staral i o vzdělanost lidí v oblasti zemědělské. Byl odběratelem několika novin a časopisů se zemědělskou tematikou, které pak dodával do místních hostinců. Na tomto místě stojí i za zmínku, že v obci, která měla v roce 1930 578 obyvatel, byly tři hostince, které byly dle kroniky obce hojně navštěvované a dokonce tvořily i jakési základny pro různé politické strany, které v obci působily.

Je tedy zjevné, že společenský život před válkou byl velmi čilý a lidé se na něm aktivně podíleli. Kolektivizace do něj vnesla především politiku, ale nikoliv na úrovni hospodských vášnivých debat, ale můžeme zde hovořit o „přepolitizování“ veřejného života. Vesnice zažívaly kampaně pro zakládání JZD, konaly se veřejné schůze a besedy, v některých vesnicích se konaly i přednášky propagačního a odborného zaměření. Vznikaly také plány na „kinofikaci“ vesnic, kdy již od padesátých let do

---

⁹³ Srov. Státní okresní archiv Hradec Králové. *Místní osvětová komise Sendražice 1921-1955*.Karton 1

nich přijížděla pojízdná kina.⁹⁴ Obecně můžeme říci, že se státní moc snažila ovládnout kulturní sféru na vesnici, protože bylo zjištěno, že tam, kde se tak podařilo, byla i posílená pozice komunistické strany a zároveň tím získala i ekonomika.⁹⁵ Je však důležité zmínit, že většina iniciativy přicházela shora a tyto organizované kampaně a akce rozrušovaly tradiční život rolníků a braly jim veškerou iniciativu.⁹⁶

Druhý, z našeho pohledu zdá se i pozitivní, aspekt kolektivizace byl ten, že zbavila rolníka časově neomezené práce a v rámci JZD mu dala omezenou pracovní dobu, díky které se členové JZD mohli kulturní rozvíjet a jinak angažovat. Spolu s tím také vzrostla vzdělanost vesnického obyvatelstva, protože již nebylo nutné, aby děti jenom pracovaly na rodinných polnostech (které už ani nebyly). V předválečných dobách byla výjimka, pokud měl někdo na vesnici dvouletou hospodářskou školu, a když se někdo takový našel, zpravidla byl i nejbohatším a nejvzdělanějším hospodář. Oproti tomu od padesátých až šedesátých let bylo běžné, že družstevníci měli střední odborné vzdělání.⁹⁷ Na druhou stranu fakt, že režim lidem sebral půdu a tím i zodpovědnost za ní, snížil se i zájem o vzdělání a sledování moderních trendů v zemědělství.⁹⁸

Jak se tento vliv promítl v Sendražicích? Na tuto otázku nám odpověděl pan Dančuk: *“Tady ty zábavy byly furt stejny. Vedle v Nedělišťích zakázali sokol i divadla a tam to pak bylo takový všelijaký. Zábavy u nás pořádaly spolky – hasiči, zahrádkáři, nebyly kontrolovány ze strany MNV. Vždycky tam teda byl hasič nebo někdo, kterej vyhazoval ty, který by dělali nějakej vydrbál. První máje tady nikdy nebyly, chodilo se do Jaroměře. Tady se vůbec neřešilo, jestli někdo šel na prvního máje nebo nešel. Já jsem teda musel, ale od Karosy, tam kdo by nešel, měl by útrum. Já jsem tam teda dělal 40 let, nejdřív jako mechanik, pak jako mistr a nakonec jako vedoucí. A nikdy jsem nebyl ve straně! Oni furt chtěli, ať to podepíšu, měl jsem strach, ale nepodepsal jsem. Já jsem totiž byl expert v tom oboru a i ti komunisti věděli, že beze mě by byli.... na tom zle [smích]. Ale za totáče lidi moc nevznášeli nějaké popudy k aktivitám, jako*

---

⁹⁴ Srov. KAPLAN, Karel. *Proměny české společnosti (1948-1960)*, str.394

⁹⁵ Srov. TAUBER, Jan B. *Kdo žije na vesnici: sociologická rozprava*. 1. vyd. České Budějovice: Nakladatelství České Budějovice, 1965. str. 159

⁹⁶ Srov. KAPLAN, Karel. *Proměny české společnosti (1948-1960)*, str. 66-68

⁹⁷ Srov. SLINTÁK, Petr a Hana ROTTOVÁ. *Venkov v českém filmu 1945-1969: filmová tvář kolektivizace*, str. 284-293

⁹⁸ Srov. TAUBER, Jan B. *Kdo žije na vesnici: sociologická rozprava*, str. 157

předtím. Všechno šlo shora, hlavně v rámci akcí Z. Akce Z byly často – dělal se chodník, postavil se krám, hodně na škole. Ale zadarmo jsme tam makali mladá paní [smích] a kdo tam nešel, tak bylo zle.... No, ono zle nikdy nebylo, on by si totiž nikdo nelajsnul tam nejít. Ale aspoň ta obec trochu vypadala, teď se vám na to lidi vykašlou, když to nemaj povinně.”⁹⁹

Na výroku pana Dančuka je patrné, že i v Sendražicích došlo k tomu, že lidé ztratili aktivní zájem o veřejný život. Můžeme to přisuzovat tomu, že kolektivizace vzala lidem nejen půdu, ale tím, že s ní byli neodmyslitelně spjati, jim vzala i způsob života. Ze soběstačného a svobodného venkovana, který nesl plnou odpovědnost za své hospodářství, které jej muselo uživit, udělala kolektivizace z pohodlného a lhostejného otroka. Časem to začalo lidem vyhovovat, protože z celodenní dřiny na poli se stala pouze zákonná pracovní doba. Vzhledem k tomu, že v rámci JZD nikomu nic nepatřilo, znamenalo to i méně práce a odpovědnosti a navíc za to vše dostával náš rolník ještě hotové peníze, za které si mohl opatřit téměř cokoli.¹⁰⁰

Pokud bychom měli shrnout současný kulturní a společenský život v obci, můžeme bohužel říci, že téměř není. Z iniciativy obce se koná ples, dále dětský karneval, dětský den a různé další menší akce například na velikonoce nebo na čarodějnice. Všechny tyto aktivity ale organizuje jenom kulturní komise, nikdy se za poslední 4 roky, kdy autorka ve vesnici žije, nestalo, že by někdo přišel s návrhem na nějakou společnou aktivitu. Navíc všechny tyto akce nemají příliš valnou návštěvnost, ba naopak. Jediným úspěšným organizátorem je aktuálně Sbor dobrovolných hasičů, na jejichž ples je vždy vyprodáno. Tento fakt je ale dán tím, že se na něj sjedou hasiči z okolních vesnic stejně tak, jako naši hasiči jezdí i na okolní hasičské plesy.

Můžeme tedy říci, že v Sendražicích společenský život hodně upadl a ani ze stran občanů není velká iniciativa k tomu jej pozvednout. Tento trend můžeme samozřejmě přičíst tomu, že za komunistického režimu byl společenský život organizovaný a lidem se mohl omrzet. Pokud se však podíváme více do historie, vyplyne, že dříve byl sice kulturní život organizován, ale na druhou stranu většina jeho

---

⁹⁹ Rozhovor s panem Jaroslavem Dančkem ze dne 29.2.2016. Přepis rozhovoru v archivu autorky

¹⁰⁰ Srov. BLAŽEK, Bohuslav. *Venkovy: anamnéza, diagnóza, terapie*. 1. vyd. Šlapanice: ERA, 2004., str. 162

účastníků se denně setkávala v rámci práce v JZD. Po roce 1989, kdy došlo k rozpadu JZD, byl rozpuštěn i jejich pracovní kolektiv. Tito lidé sice byli potomky rolníků, kteří v obci vesměs hospodařili, ale po téměř padesáti letech zemědělského družstevnictví bylo velmi složité navázat původní vazby. Lidem, kteří byli postupně propouštěni ze zanikajících zemědělských družstev v tu chvíli nezbývalo, než si hledat práci mimo zemědělský sektor nebo začít podnikat. Původní pracovní kolektivy, které fungovaly často i jako společenské celky na vesnicích, se tedy rozpadly a spolu s nimi se rozpadly i zbytky venkovské pospolitosti. Tento trend dokazuje i případ Sendražic, kde, pokud pomineme podnikatele, kteří zde mají sídlo, zde pracuje aktuálně pouze jeden obyvatel a zbytek dojíždí za prací mimo obec.¹⁰¹

4.2 Rodinný život na vesnici

V této části bychom rádi představili změny, které nastaly v důsledku kolektivizace v rodinách na vesnici. Ačkoliv se může zdát, že politická situace a změny v obhospodařování polností nemohou narušit rodinné vazby, tak opak je pravdou.

Představme si nejdříve rolníka. Jedná se o člověka, který má nejen nějaké polnosti, ale i hospodářství. Toto hospodářství je většinou samostatnou jednotkou, o kterou se stará nikoliv jenom sám hospodář, ale celá jeho rodina. Základ celého rolnického stavu tvořila vesměs patriarchální rodina, která usilovala o udržení a rozvoj svého statku, který byl velmi často i jediným zdrojem její obživy. V usedlostech většinou žilo více generací, které se i staraly o celé hospodářství.¹⁰²

Rozdělení rolí v této rodině bylo také genderově ustálenější, než jsme zvyklí v dnešní době. Muž měl zpravidla na starosti širší hospodářství a žena se starala o rodinný kruh.¹⁰³ Děti se pak většinou ze studií (pokud vůbec na nějaké šly) vracely na rodný grunt a hospodářství přebíraly. Pokud hovoříme o rodině kovorolníka, tak

---

¹⁰¹ Srov. Výběr údajů ze SLDB 2011 za obyvatelstvo, domy a byty, domácnosti a vyjížděku. Český statistický úřad [online]. [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/25233177/sldb_vyjizdka.zip/93dcc114-6314-4d4b-a533-3da6926b2184

¹⁰² Srov. SLINTÁK, Petr a Hana ROTTOVÁ. *Venkov v českém filmu 1945-1969: filmová tvář kolektivizace*, str. 35

¹⁰³ Srov. tamtéž, str. 212

v těchto případech muž chodil do práce většinou mimo vesnici do továren a jiných průmyslových závodů a o malé hospodářství se pak starala žena a děti.

Vznik JZD a rozšiřující se průmyslová výroba ve městech si však vyžádali větší množství pracovních sil. Muži často odcházeli do měst do průmyslu a ženy měly nahradit jejich místa v zemědělských družstvech. Tato potřeba měla ale dalekosáhlé důsledky. Na ženách na venkově byla do této chvíli především starost o děti a o domácnost. Aby se tedy mohly věnovat práci v družstvech, bylo potřeba je osvobodit od domácích prací, usnadnit jim výchovu a starost o děti atd.¹⁰⁴ Obecně tedy můžeme říci, že socialistická transformace společnosti směřovala, krom jiného, i ke zrovnoprávnění žen a mužů¹⁰⁵, což však v dnešní době můžeme hodnotit jako kladný přínos.

V rámci masovějšího zaměstnávání žen v zemědělství začínají například na vesnicích v padesátých letech vznikat dětské útulky neboli jesle, o jejichž založení se snažilo i JZD v Sendražicích. Bohužel marně. V rámci ulehčení ženám od práce v rodině je také všeobecně známo, že se začaly vyrábět různé polotovary, které jim měly ulehčit vaření.

Tento trend ale jenom podpořil snahu režimu o rozvrat tradičních struktur nejenom na venkově. V rámci propagandy byla v dobových filmech rodina ukazována jako překážka komunistického systému a snažila se ukázat divákovi nedůležitost rodových tradic. Například ve snímku *Usměvavá země* (1952) je opovržení rodovou tradicí jednou z nosných myšlenek. Film také jasně ukazuje režimem chtěnou preferenci světa práce a kolektivu před svojí rodinou.¹⁰⁶

Snahy o rozvrat tradičních rodinných struktur doplňovaly i nucené odsuny rodin z vesnic, kdy často docházelo i k tomu, že část rodiny zůstala na původním místě. Stejný dopad na rodiny měla i čistka na zemědělských školách, která proběhla v letech 1951-1953. Jejím cílem bylo vyloučit ze zemědělských škol děti kulaků a tyto děti oddělit od „kulacké rodiny“ a tím je i izolovat od nepřátelského vlivu. V první fázi byli studenti umisťováni do průmyslových odvětví na dělnické pozice. V druhé fázi pak

---

¹⁰⁴ Srov. TAUBER, Jan B. *Kdo žije na vesnici: sociologická rozprava*, str. 119-120

¹⁰⁵ Srov. SLINTÁK, Petr a Hana ROTTOVÁ. *Venkov v českém filmu 1945-1969: filmová tvář kolektivizace*, str. 212

¹⁰⁶ Srov. tamtéž, str. 221.

byli přiděleni do rostlinné výroby na státní statky, zejména na speciálně určené statky v Ostravě a v Olomouci.¹⁰⁷ Často tedy došlo k tomu, že se mladý člověk ocitl mimo svojí rodinu a rodinné vazby byly opět oslabeny.

Je nyní velmi těžké říci, nakolik výše zmíněná opatření (a i mnohá další) oslabil rodinné vazby na vesnici. Můžeme se však domnívat, že tyto vazby byly přímo závislé i na půdě, kterou rodiny vlastnily a kterou dědily z generace na generaci. Když o tuto půdu přišly a členové rodin se stali zaměstnanci státních statků a JZD, došlo k velkému oslabení jejich rodinných pout, protože již nebyla nutná soudržnost všech členů k tomu, aby se mohla rodina uživit. Nyní měl každý člen svůj příjem, který ve většině pokryl i jeho náklady. Spolu s tím se změnila i role ženy v rodině, kdy se ze starostlivé selky stala řadová zaměstnankyně zemědělských nebo jiných provozů a rodinu tak musela často přesunout z prvního místa svého zájmu.

Pokud se vrátíme do Sendražic, je pro nás velmi složité zmapovat, zda a v jaké míře došlo ke změnám v rodinách od kolektivizace, protože hodně rodin už zde nežije a pamětníků je velmi málo. Nicméně nám jako ilustrace může sloužit sčítání lidu. Pokud porovnáme sčítání lidu z roku 1930 a z roku 2011 uvidíme, že v roce 1930 žilo v obci 573 obyvatel ve 100 obydlených domech. V roce 2011 pak v obci bylo 425 obyvatel, kteří žili ve 130 obydlených domech (z toho v 9 bytech). Z toho plyne, že v roce 1930 žilo v jednom domě průměrně 5.7 obyvatele, zatímco o 81 let později už to byli pouze 3 lidé. Samozřejmě nemůžeme jednoznačně říci, že za tento úbytek může pouze kolektivizace, nicméně tento ukazatel nám jasně potvrzuje, že se za uplynulých 80 let změnil rodinné poměry.

4.3 Religiozita venkova

Dalším typickým rysem předválečného venkova byla jeho silná religiozita, která prostupovala téměř všemi činnostmi a rozhodně nebyla omezována pouze na prostory kostelů a festivalů, jak je tomu nejčastěji dnes. Náboženství mělo pro venkovany stmelující charakter. Různá procesí nebo poutě byli zároveň kulturní a společenskou

---

¹⁰⁷ Srov. KAPLAN, Karel. *Proměny české společnosti (1948-1960)*, str. 378

událostí, které navíc odvádělo lidi od každodenní dřiny.¹⁰⁸ Náboženství na venkově navíc mělo své velmi specifické rysy, které spojovaly jak „klasické“ náboženství, v našich končinách katolicismus nebo protestantismus, a lidové pověry.¹⁰⁹ Téma venkovské religiozity je velice široké, protože se jednalo o nedílnou součást života se všemi svými specifiky a jeho rozbor by dalece přesáhl tuto práci. Pokusme se však na následujících řádcích vystihnout základní aspekty tohoto rysu venkova, abychom si na nich mohli posléze demonstrovat vliv kolektivizace, který v mnohých ohledech přesáhl do dnešních dní.

Práce rolníka v sobě spojovala jisté prvky rituálu, který v sobě spojoval dva prvky: křesťanský, kdy práci zahájil i zakončil ve jméne Božím a dále prvek pohanský, kdy se magickým rituálem snažil přesvědčit přírodu, aby jednala v jeho prospěch.¹¹⁰ Rok rolníka byl také opředen velkým množstvím různých pranostik, které mu pomáhaly v předpovídání sucha nebo vláhy. Na těchto pranostikách byly založeny i různé magické rituály, jako bylo například ponechání svazečku obilí na posekaném poli. Tento svazek měl být obětí, která má zajistit i následující rok bohatou úrodu. Zajímavé ovšem je, že v některých regionech byla adresována křesťanskému Bohu (pro níž se vžil název *boží brada*) a jinde zase bohům a démonům evropského pravěku.¹¹¹ Na tomto místě je ale nutné podotknout, že většina evropských církví od nepaměti bojovala proti těmto „pohanským“ praktikám a snažila se tyto prvky lidového náboženství ze života vykořenit. Na vesnici se však tato praxe nepodařila vymýtit a díky této výjimečné synkrezí došlo k vytvoření unikátních duchovních systémů, které jsou často různé od vesnice k vesnici.¹¹²

Velmi důležitá byla i postava faráře na vesnici. Je obecně známo, že faráři zprostředkovávali občanům novinky ze světa, často i vyučovali na místních školách a starali se o průběh církevního i občanského roku a dávali rolníkům duchovní podporu

---

¹⁰⁸ HANUŠ, Jiří. *Tradice českého katolicismu ve 20. století*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, str. 143-144.

¹⁰⁹ Srov. KANDERT, Josef. *Každodenní život vesničanů středního Slovenska v šedesátých až osmdesátých letech 20. století*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2004, str. 190

¹¹⁰ PETRÁŇ, Josef a Lydia PETRÁŇOVÁ. *Rolník v evropské tradiční kultuře*. 1. vyd. Praha: Set Out, 2000. *Historica* (Set Out), str. 134

¹¹¹ Srov. tamtéž, str. 132-135

¹¹² Srov. KANDERT, Josef. *Každodenní život vesničanů středního Slovenska v šedesátých až osmdesátých letech 20. století*, str. 187

různými modlitbami, například v období sklizně. Samotné náboženské rituály se neuzavíraly jenom do kostelů a modliteben, ale jak již bylo zmíněno, konala se různá procesí, světilo se pole a i samotné domovy rolníků byly ozdobeny křížky a dalšími náboženskými motivy.

Zde opět nacházíme již řečené sepětí s půdou, jejíž výnosy byly pro rolníky obživou a díky různým náboženským rituálům se s půdou pojili i duchovně. Na venkově také byla většina věřících.¹¹³ Na příkladu Dotazníku o kulturním a hospodářském výzkumu kraje ze Sendražic je zjevné, že zde bylo náboženství také velmi zakořeněné. V roce 1930 bylo z 578 občanů 572 příslušníky nějaké církve, nejčastěji pak římskokatolické nebo československé. Pouze 6 občanů bylo bez vyznání.¹¹⁴

Po roce 1948 však nastaly změny i v této oblasti. Komunistická moc se obecně stavěla proti tradiční římskokatolické (ale i jiné) církvi a snažila se jí odtrhnout od Vatikánu a izolovat, protože v ní viděla nebezpečí lidově-demokratického režimu. Součástí omezování církve byla i její ekonomická likvidace a to především zestátněním jejího majetku.¹¹⁵ Současně s tím vytvořila ideu „vlasteneckých kněží“ a národní církve, která měla sloužit režimu (faráři, jak již bylo řečeno, měli na venkově velký vliv a tím pádem mohli při svých kázáních mnohé ovlivnit).

Bylo také vydáno mnoho zákazů, které podstatně ovlivnily působení církve a zároveň byly často proti ústavní svobodě vyznání. Zrušeny byly některé církevní noviny, u zbylých byla zavedena cenzura nebo omezen počet výtisků argumentem, že je nedostatek papíru. Církevní obřady se mohly konat pouze v kostele (což byla velká rána pro tradiční život na vesnici, kdy náboženské obřady probíhaly na různých místech, od dvorů hospodářů, po boží muka na polích). Kromě ateistické kampaně, která například nabádala rodiče, aby nepřihlašovali své děti na výuku náboženství, probíhalo také přesídlování kněží nebo zákazu jejich činnosti.¹¹⁶

---

¹¹³ Srov. KAPLAN, Karel. *Proměny české společnosti (1948-1960)*, str. 47

¹¹⁴ Srov. SOKA Hradec Králové, *Dotazník o kulturním a hospodářském výzkumu kraje*. Příloha k Pamětní knize 1927 – 1935. inv. č. 2

¹¹⁵ Srov. KALOUS, Jan. Víra a odpor proti kolektivizace. In In BLAŽEK, Petr; KUBÁLEK, Michal. *Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960 a středoevropské souvislosti*, str. 206

¹¹⁶ Srov. KAPLAN, Karel. *Proměny české společnosti (1948-1960)*, str. 47-50

Komunistický režim na vesnici velmi často spojoval kolektivizační tlaky s proticírkevním tažením. I zde jsem se pak mohli setkat se štvavými kampaněmi proti farářům, které vygradovaly v roce 1950 kauzou tzv. “číhošťského zázraku”¹¹⁷, který spustil mohutnou vlnu represí proti církvím. V jejím důsledku došlo k likvidaci klášterů, proběhly četné procesy s představiteli církve a bylo rozpoutáno pronásledování věřících, jako oponentů režimu.¹¹⁸ Všechny výše uvedené akty a mnohé další významně zasáhly do života celé společnosti, venkov nevyjímaje.

Jak již bylo řečeno, vesnice byla velmi úzce spojena s náboženstvím, a proto zde měl režim velké problémy s transformací myšlení jeho obyvatel. Na druhou stranu si byl vědom, že nemůže naprosto odstranit náboženské a jiné tradice ze života vesnice, protože jimi potřeboval částečně zamaskovat zločiny kolektivizace.¹¹⁹ Například v některých oblastech platila tichá dohoda, že pokud nebudou náboženské akty příliš viditelné, budou tolerovány. I nyní se zde tedy konala různá procesí, ale často například pod hlavičkou „návštěva kulturní památky”¹²⁰ Mohli jsme se také setkat s akcemi, které byly režimem přímo povoleny, ale naprosto se z nich ale vytratil náboženský rozměr. Byly sice i nadále vedeny faráři, ale obsah byl spíše politický, kdy pouti byly pojímány jako jakési manifestace za světový mír atd.¹²¹, nicméně tuto náplň lidé jen velmi zřídka pocítili také a byla pro ně spíše irelevantní.¹²²

Jak se projevil komunistický převrat do náboženských poměrů v Sendražicích, vzpomíná pan Dančuk. *“Po čtyřicátymosmým si nepamatuju, že by tu zakázaly mše, farnost tu byla pořád, pořád jsme chodili do kostela. Každý den byla furt mše, to bylo*

---

¹¹⁷ Číhošťský zázrak je kauza, která se odehrála na přelomu let 1949-1950, kdy došlo k pohnutí křížku na oltáři v průběhu mše vedené farářem Josefem Toufarem v obci Zahrádka. Toho zneužila vládnoucí moc a obvinila Toufara z inscenování zázraku a zároveň z toho, že jeho vinou se nedaří v Zahrádce založit JZD. Toufar byl zatčen a násilím donucen k přiznání k výše uvedenému. Násilné mučení však nepřežil a dne 25.2.1950 umírá na četná zranění způsobená při výslechu. Na základě tohoto vykonstruovaného procesu se rozpoutala vlna násilí proti církvi, který byl ideologicky podpořen tím, že se církve chystá k boji proti lidové demokracii a Toufarova inscenace zázraku měla jenom přitáhnout více lidí pro tento boj. Srov. KALOUS, Jan. Víra a odpor proti kolektivizaci. In In BLAŽEK, Petr; KUBÁLEK, Michal. *Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960 a střeoevropské souvislosti*, str. 207-208

¹¹⁸ Srov. tamtéž, str. 206

¹¹⁹ Srov. SLINTÁK, Petr a Hana ROTTOVÁ. *Venkov v českém filmu 1945-1969: filmová tvář kolektivizace*, str. 210

¹²⁰ Srov. KANDERT, Josef. *Každodenní život vesničanů středního Slovenska v šedesátých až osmdesátých letech 20. století*, str. 192

¹²¹ Srov. tamtéž, str. 259

¹²² Srov. tamtéž, str. 191

*požehnání. Každou neděli ve tři odpoledne byla mše a my byli osm kluků a vždycky dva tam museli jít ministrovat. Nikomu se nechtělo, tak se muselo vždycky nějak určit, kdo tam musí jít. Od faráře jsme dostávali 2,60 za rok za to ministrování! To vám byly peníze [smích]. Po válce ještě bylo boží tělo, poslední bylo v padesátém šestém tuším. Průběh byl stejný, jako předtím, byla hudba a všechno bylo. Nějak si nepamatuju, že by tady byla nějaká perzekuce”.*¹²³

Snaha o odstranění náboženství z veřejného prostoru byla ze strany režimu obrovská, stejně tak, jako snaha o združstevnění rolníků na venkově. Oba dva proudy probíhaly velmi často analogicky, případně jeden druhý doplňoval. Zejména na venkově však v rámci likvidace církve a jejích stoupenců nepřinesly tyto snahy požadované výsledky. Na druhou stranu ale řada administrativních opatření oslabovala pozici církve a její vliv na veřejnosti. V očích obyvatel však byla církev především symbolem opozice proti režimu, kterému se nepodařilo získat si podporu duchovních pro stranickou a vládní politiku. Počet registrovaných věřících se sice snížil, zejména ze strachu z represí, ale návštěvnost kostelů v padesátých letech 20. století stoupala.¹²⁴

Pokud se však podíváme na statistická data, zjistíme, že počet věřících i nadále značně klesá¹²⁵ a při pohledu do kostelů rozhodně nemůžeme říci, že by byly plné. Jedním z důvodů byl rozhodně obrovský tlak bývalého režimu na ateizaci společnosti. Ta sice nějakou dobu odolávala, ale díky prosazenému ateistickému modelu vzdělávání měly nové generace zase o trochu menší vztah k víře, než ty předešlé, až se tyto vazby přetrhly úplně. Dalším aspektem, proč se snížila religiozita venkova je fakt, že spolu s technickým pokrokem, rozvojem masových sdělovacích prostředků a s nárůstem vzdělanosti už přestal být farář studnicí vědomostí a novinek z okolního světa. Venkov se také čím dál víc přibližoval městu, které bylo mnohem méně nábožensky založené.

Samotná kolektivizace také svým dílem přispěla ke ztrátě religiozity a tradic na venkově. Tím, že rolníkům vzala půdu, ztratila spousta tradic zajišťujících lepší

---

¹²³ Rozhovor s panem Jaroslavem Dančukem ze dne 29.2.2016. Přepis rozhovoru v archivu autorky

¹²⁴ Srov. . KAPLAN, Karel. *Proměny české společnosti (1948-1960)*, str. 51.

¹²⁵ Srov. *Obyvatelstvo podle náboženské víry v letech 1921 - 2011*. Český statistický úřad [online]. [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20551795/1702201401.pdf/68758640-22b5-4eba-9733-95c75a479d42?version=1.0>

úrodu, smysl. Půda najednou byla všech a vlastně nikoho a byly zpřetrhány vazby na ni. Díky nátlaku ze strany režimu byly také všechny náboženské akty odsunuty do kostelů a tím se z vesnic postupně vytratil další významný prvek, jakým byla procesí, svěcení domů a polí atd.. Jisté náboženské obřady byly i nadále povoleny, ztratily ale svůj náboženský význam a pro mladší generace už byly spíše politickými projevy, než náboženskými.

Všechny tyto kroky úzce souvisí se samotným kulturním životem na vesnici, který byl velmi úzce spjatý s náboženstvím a jeho rituály. V rámci združstevnění a mechanizace venkova však začaly všechny tyto rysy upadat a režim se proto snažil o jejich obnovu, ovšem v podobě, která byla ideologicky vhodná. Vesnice se tedy postupně stala idealizovanou a její kultura byla omezena pouze na lidové kroje a tance. Byly důkladně cenzurovány náboženské motivy a naopak vyzdvihovány náznaky třídního boje. Výsledky této práce byly mnohdy poměrně zdařilé, nicméně rozhodně nebyly autentické a postrádaly téměř vše ze své tradiční vesnické podoby před kolektivizací.¹²⁶

V současnosti se míra religiozity venkova velmi blíží té městské, značně ateistické. Pouze v některých regionech přetrvává poměrně velké zastoupení věřících, a to zejména na Moravě.¹²⁷

V Sendražicích se náboženský život omezil pouze na prostory kostela. Škola, kde ještě v šedesátých letech probíhala výuka náboženství¹²⁸, byla v roce 1974 zrušena. Mše aktuálně navštěvuje pouze 10-20 lidí, mši na Štědrý den pak cca 40 lidí.¹²⁹ Veřejné náboženské aktivity, ani ve spojení s jinými tradicemi, se v obci nekonají. Pouze v přeneseném významu se koná mikulášská zábava, která však absolutně ztratila náboženský rozměr, stejně jako velikonoční posezení, které je zaměřené na tvorbu vajíček a na pletení pomlázek. V obci je několik božích muk, o ty se však starají různé spolky a dobrovolníci a v uplynulých čtyřech letech se ani u

---

¹²⁶ Srov. Srov. BLAŽEK, Bohuslav. *Venkovy: anamnéza, diagnóza, terapie*. 1. vyd. Šlapanice: ERA, 2004., str. 130

¹²⁷ Srov. *Územní rozložení věřících*. Český statistický úřad [online]. [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20551795/17022014a03.pdf/330cee76-3e0a-4ef0-8822-aa4d6f21d78e?version=1.0>

¹²⁸ Srov. SOKA Hradec Králové, *Obecná škola Sendražice 1821-1974*, inv. č. 3. Pamětní kniha 1940-1974. Kniha č. 3

¹²⁹ Dle odhadů autorky

jedněch z nich nekonalo žádné náboženské shromáždění. Jsou však udržované, nicméně jejich význam je spíše kulturně-historický, než náboženský.

Na závěr této kapitoly bychom rádi shrnuli, že venkovská kultura byla velmi úzce spjata s náboženstvím a jeho rituály, ať již byly jakékoliv. Zásahem komunistického režimu byly tyto vazby pomalu oslabovány, až zanikly úplně. Víra jako taková je nyní už otázkou jednotlivce a pozbyla svého stmelujícího účinku, který měla ještě před druhou světovou válkou a částečně i po ní. Spolu s tím zanikly i společné oslavy náboženských svátků, což se ve velkém podepsalo na pospolitosti vesnice, která nyní nemá takovou motivaci „být spolu“. Snahy o oživení těchto tradic sice jsou a různé spolky se je snaží obnovit. Stávají se z nich ale stále pouze folklórní počiny, než aby zde byly snahy o jejich navrácení do kultury venkova.

4.4 Shrnutí

V této části práci jsme dokázali, že kolektivizace neměla vliv jenom na způsob zemědělské výroby, ale dalekosáhle ovlivnila i další aspekty života na venkově. Zásadně změnila jeho kulturu a to nikoliv pouze ve smyslu folklóru (který právě jediný zůstal alespoň částečně zachován), ale celkově změnila společnost venkova. Z relativně prosperující a autonomní společnosti, která měla vlastní samosprávu, zvyky a tradice vytvořila městskou komunitu. Došlo k narušení pospolitosti a k násilné změně myšlení od soukromých podnikatelů k zaměstnancům bez odpovědnosti.

Její odkaz nalezneme ve všech sférách života na venkově. My jsme jej hledali především v kulturním životě vesnice, který byl po dlouhá léta pod ideologickou kontrolou. Dokázali jsme si také, že kolektivizace pronikla i do tak intimní sféry, jako je rodinný život a hluboce zasáhla i náboženské zvyklosti venkova.

Na předchozích řádcích jsme tedy jasně ukázali, že kolektivizace měla daleký transkulturní přesah, který ovlivnil všechny aspekty života. Rozhodně bychom na tomto místě neměli zapomenout na další obrovskou oběť kolektivizace, kterou se stala krajina. Obrovské zásahy při scelování polí narušily ekosystém, půda pak byla mnohem více vystavena erozi a často se i snižovala její výnosnost.¹³⁰ V rámci socializace vesnice docházelo také k výstavbám velkokapacitních kravínů a vepřínů,

---

¹³⁰ Srov. PETRÁŇ, Josef a Lydia PETRÁŇOVÁ. *Rolník v evropské tradiční kultuře*, str. 204

kteře ve většině samotnou vesnici jenom hyzdily. Ve snaze o přiblížení městům se také uvnitř vesnice stavěly objekty občanské vybavenosti, které sice občané uvítali, ale absolutně narušili několikasetletou architektonickou kontinuitu venkova.¹³¹ Díky záboru pozemků lidé přišli o možnost krajinu ovlivnit a postupem času ztratili vztah k půdě i svému okolí, protože už nebylo „jejich“.

Dříve byla hospodářská stavení bezprostředně u obytných. Socializace vesnice ale tyto dvě sféry oddělila a společné objekty JZD odsunula mimo centra obcí a tím i oddělila život pracovní od toho soukromého. Tyto monstra nás nyní vítají v téměř každé vesnici a velká část z nich zůstává ve stejném stavu, v jakém je v devadesátých letech opustili poslední družstevníci. V Sendražicích je tento kolos, který se nachází u obecního úřadu, v soukromém majetku rodiny Horákových, která skoupila i okolní pozemky a bývalé podíly v JZD od ostatních majitelů. V současné době slouží pro potřeby rodinné firmy Farma Horák, která se zabývá převážně rostlinnou výrobou. V jiných vesnicích tyto objekty ale chátrají a o to více hyzdí krajinu a přináší jí další ekologickou zátěž. Dalšími pozůstatky kolektivního hospodářství jsou také zničené statky, zpusťosené zámky a tvrže. Obecně její vliv na lidské okolí byl obrovský a bylo by velmi zajímavé jej dopodrobna zkoumat, což ale bohužel není ústředním tématem této práce, ačkoliv spojení krajiny a jejich obyvatel je velmi pevné a vzájemně se ovlivňují.

Při snaze o postižení celkového dopadu kolektivizace musíme mít stále na paměti, že venkov před jejím začátkem rovněž nebyl idylickým místem a trpěl řadou problémů.¹³² Při studiu dopadů kolektivizace je zde patrná snaha původní vesnici idealizovat a vidět ve všem zlém, co na ní v současnosti přetrvává, pouze vliv komunismu a stavět venkov do pozice oběti. Ačkoliv při našem bádání vesměs zjišťujeme, že obětí opravdu byl, je potřeba stále zůstat nezaujatým pozorovatelem a kolektivizaci vnímat nikoliv jako jednoznačný obrat od dobrého ke zlému, ale jako

---

¹³¹ Srov. HÁJEK, Pavel. *Jde pevně kupředu naše zem: krajina českých zemí v období socialismu 1948-1989*. Vyd. 1. Praha: Malá Skála, 2008, str. 109

¹³² Srov. Srov. SLINTÁK, Petr a Hana ROTOVÁ. *Venkov v českém filmu 1945-1969: filmová tvář kolektivizace*, str. 360

zlom, který narušil staletou kontinuitu venkova a násilně změnil jeho další směr vývoje.

Závěr

V bakalářské práci jsme se zabývali vlivem kolektivizace na současnou podobu venkova, řešili jsme otázku, zda lze považovat vesnického boháče za Girardova obětního beránka a pokusili se zaměřit na transkulturní přesah kolektivizace na vybraných aspektech venkovského života.

Pro uchopení celé problematiky bylo potřeba se nejdříve seznámit se samotnou teorií obětního beránka, jak jí definoval René Girard. Následně jsme pak provedli historický exkurz a přiblížili si hlavní milníky kolektivizace. Na těchto základech jsme pak již mohli vystavět samotný cíl práce, respektive dva cíle.

Prvním z nich bylo pokusit se odpovědět na otázku, zda byl vesnický boháč opravdu obětním beránkem nebo pouze konstruktem své doby. Na základě informací získaných z dostupné literatury a jejich srovnáním s klíčovými body Girardovi teorie jsme došli k závěru, že vesnický boháč se nestal pravým obětním beránkem René Girarda, protože nedošlo k naplnění rovnou několika podmínek. Vesnický boháč se ale stal obětí a konstruktem své doby a cíl režimu – jeho likvidace, byl splněn. Náš cíl v tomto případě také.

Druhým cílem bylo pokusit se vydefinovat transkulturní přesah kolektivizace. Její vliv jsme sledovali na třech klíčových aspektech života vesnice, a to na kulturním a společenském životě, na rodinných vztazích a na religiozitě venkova. Tuto část jsme opět vystavěli na kompilaci dostupné literatury a také jsme jí doplnili výpověďmi současníků a tím jsme se pokusili sledovat tyto změny na konkrétní obci, kterou byly Sendražice

Samotný transkulturní přesah pak asi nejlépe vydefinoval sociolog Josef Kandert, který na základě svých výzkumů na středním Slovensku zkonstatoval, že nová vesnická kultura si brala něco jak ze starých selských tradic, tak si ohýbala i novou, režimní kulturu. Obecně jsme se pak snažili kvalitativně popsat, jak kolektivizace ovlivnila společnost venkova, čímž jsme splnili i druhý cíl práce.

Spolu s vlivem kolektivizace na společnost jsme pak věnovali krátkou pasáž práce jejímu vlivu na krajinu a prostředí venkova, které bylo vždy velmi charakteristické a sepletí lidí s půdou bylo vždy velmi silné, než ho združstevňování zpřetrhalo.

Pokud bychom měli shrnout vliv kolektivizace na podobu současného venkova, tak můžeme říci, že změny v krajině byly paralelní ke změnám osudů lidí. Tak jako probíhaly necitelné zásahy do krajiny, které jí v mnohém devastovaly, stejně tak byla absolutně narušena kontinuita venkova a jeho lidí. Vše tradiční bylo rozvráceno, ať to byly meze, které byly nedílnou součástí české krajiny po desetiletí a století, do kterých byly vryty osudy jejich majitelů, tak to byly vztahy lidí na vesnicích, které se ze sousedské soudržnosti přesunuly do roviny podezřívavosti a strachu. Dobrovolná družstva vznikající před druhou světovou válkou pomáhala lidem v jejich práci, ale zároveň je i motivovala k vyšším výkonům a pomáhala udržovat pospolitý život na vesnici. Po záboru zemědělské techniky a polností mělo JZD lusknutím prstu vše, o co lidé předtím usilovali desítky let. Bývalí rolníci a sedláci najednou neměli, o co usilovat, vše jim bylo dáno, byla jim dána pracovní doba, pracovní náplň, která zdaleka nepřinášela dobrý pocit z každého sklizeného klasu, o který se hospodář staral už od semínka. Všichni se najednou stali jenom jednotkou v molochu státních statků a družstev. Lidé tím přišli o svoje úspěchy, o svojí hrdost, individualitu a velmi často také o svojí důstojnost.

Samotné téma kolektivizace je velmi široké a dá se pojmout z mnoha úhlů pohledu. Tato práce postihovala její dopady na kulturu venkova, čímž sledovala i samotný obor Transkulturní komunikace, na kterém vznikala. Jistě neméně zajímavý by byl i pohled z hlediska sídelní antropologie, protože jak jsme již nastínili, kolektivizace dalece změnila i fyzický vzhled venkova.

Použitá literatura

1. BĚLINA, Pavel. *Dějiny zemí Koruny české*. 9. vyd. Praha: Paseka, 2003. ISBN 80-7185-607-X
2. BLAŽEK, Bohuslav. *Venkovy: anamnéza, diagnóza, terapie*. 1. vyd. Šlapanice: ERA, 2004. ISBN 80-86517-90-X
3. BLAŽEK, Petr; KUBÁLEK, Michal. *Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960 a středoevropské souvislosti*. Praha : Dokořán, 2008. Dále jen Rychlík (2008). ISBN 978-80-7363-226-7
4. BŘEZINA, Vladimír a Jiří PERNES (eds.). *Závěrečná fáze kolektivizace zemědělství v Československu, 1957-1960: sborník příspěvků*. Vyd. 1. Brno: Stilus, 2009. ISBN 978-80-87122-04-4
5. BURDA, František. *Kultura - doličný předmět obětního mechanismu*. 1. vyd. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2013. ISBN 978-80-7405-317-7
6. DOLEŽAL, Jan, Jiří PEKÁREK a Josef KMONÍČEK. *Když mizely meze: kapitoly z kolektivizace východočeského zemědělství v letech 1949-1960*. 1. vyd. Hradec Králové: Kruh, 1987
7. GIRARD, René. *Obětní beránek*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. Mythologie. ISBN 80-7106-255-3
8. HÁJEK, Pavel. *Jde pevně kupředu naše zem: krajina českých zemí v období socialismu 1948-1989*. Vyd. 1. Praha: Malá Skála, 2008. ISBN 978-80-86776-07-1
9. HÁJÍČEK, Jiří. *Selský baroko*. Vyd. 2. Brno: Host, 2009. ISBN 978-80-7294-300-5
10. HANUŠ, Jiří. *Tradice českého katolicismu ve 20. století*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. Dějiny a kultura. ISBN 80-7325-036-5
11. JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2008. Moderní dějiny (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-902-7

12. KANDERT, Josef: *Každodenní život vesničanů středního Slovenska v šedesátých až osmdesátých letech 20. století*. Karolinum, Praha 2004
13. KAPLAN, Karel. *Proměny české společnosti (1948-1960)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2012. Česká společnost po roce 1945. ISBN 978-80-7285-155-3
14. KIRWAN, Michael. *René Girard: uvedení do díla*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Cogitatio religionis. ISBN 978-80-7325-142-0
15. KETTNER, Petr. *Nepřátelé vesnice bez masky*. Státní zemědělské nakladatelství, Praha 1953
16. PETRÁŇ, Josef a Lydia PETRÁŇOVÁ. *Rolník v evropské tradiční kultuře*. 1. vyd. Praha: Set Out, 2000. Historica (Set Out). ISBN 80-86277-08-9
17. PERKS, Robert, THOMSON, Allstair. *The oral history reader*. London: Routledge, 1998. ISBN 0203435966
18. PRŮCHA, Václav. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2009. ISBN 80-7239-147-X
19. ROKOSKÝ, Jaroslav a Libor SVOBODA (eds.). *Kolektivizace v Československu*. Vyd. 1. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013. ISBN 978-80-87211-96-0
20. RŮŽIČKA, Miloslav. *Vyhnaní*. Havlíčkův Brod 2008
21. *Securitas imperii: sborník k problematice bezpečnostních služeb*. Praha: Themis, 1994. ISSN 1804-1612
22. SLINTÁK, Petr a Hana ROTTOVÁ. *Venkov v českém filmu 1945-1969: filmová tvář kolektivizace*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2013. Šťastné zítřky (Academia). ISBN 978-80-200-2303-2
23. TAUBER, Jan B. *Kdo žije na vesnici: sociologická rozprava*. 1. vyd. České Budějovice: Nakladatelství České Budějovice, 1965

24. URBAN, Jiří. *Venkov pod kolektivizační kutnou. Okolnosti exemplárního "kulackého" procesu*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, 2010. ISBN 978-80-7429-055-8
25. VOLAVKA, Antonín. *Vesnický boháč, nepřítel drobných a středních rolníků*. 1. vyd. Praha: Brázda, 1951. Knihovna zemědělských aktualit
26. VYKOUKAL, Jiří, Bohuslav LITERA a Miroslav TEJCHMAN. *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*. 1. vyd. Praha: Libri, 2000. Historická řada. ISBN 80-85983-82-6

Archivní prameny

27. Státní okresní archiv Hradec Králové, *Obecná škola Sendražice 1821-1974*, inv. č. 3. Pamětní kniha 1940-1974. Kniha č. 3
28. Státní okresní archiv Hradec Králové, *Místní osvětová komise Sendražice 1921-1944*, inv. č. 1., Karton I
29. Státní okresní archiv Hradec Králové, *Pěvecko-ochotnická jednota "Palacký" Sendražice 1920-1927*. inv.č. 1. Protokoly ze schůzí 1920-1927. Kniha č.I
30. Státní okresní archiv Hradec Králové, *Archiv obce Sendražice*, netříděno
31. Státní okresní archiv Hradec Králové, *Pamětní kniha obce Sendražice 1927 – 1935*. inv. č. 2
32. Státní okresní archiv Hradec Králové, *Pamětní kniha obce Sendražice 1937 – 1973*. inv. č. 3
33. Státní okresní archiv Hradec Králové, *Místní národní výbor Sendražice*, netříděno

Internetové zdroje

34. Čítanka kolektivizace. *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. [cit. 2016-03-05]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/citanka-kolektivizace>
35. *Obyvatelstvo podle náboženské víry v letech 1921 - 2011*. Český statistický úřad [online]. [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20551795/1702201401.pdf/68758640-22b5-4eba-9733-95c75a479d42?version=1.0>
36. René Girard a teorie mimetické rivality. *Anthropologia integra* [online]. 2010, 1(2), 23-29 [cit. 2016-03-05]. DOI: <http://dx.doi.org/10.5817/AI2010-2-23>. Dostupné z: https://journals.muni.cz/anthropologia_integra/article/view/1918
37. Scripture's Reversal: *Recognizing the Scapegoat with René Girard and Flannery O'Connor*. In: *Journal of Philosophy and Scripture* [online]. [cit. 2016-03-31]. Dostupné z: <http://www.philosophyandscripture.org/Issue6-1/Romero.pdf>
38. Výběr údajů ze SLDB 2011 za obyvatelstvo, domy a byty, domácnosti a vyjížďku. Český statistický úřad [online]. [cit. 2016-04-03]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/25233177/sldb_vyjizdka.zip/93dcc114-6314-4d4b-a533-3da6926b2184
39. What is Mimetic Theory? Shared ignorance [online]. [cit. 2016-03-24]. Dostupné z: <https://woodybelangia.com/what-is-mimetic-theory/>